

8489/2

Obraz přitole

Ze sovětského tisku

O B R A Z P Ř Í T Ě L E

O B R A Z D R U G A

Dosavadní mlčení ústředních sovětských deníků o naší přestavbě má za následek, že sovětská veřejnost téměř vůbec není informovaná o tom, co se děje v Československu. Představa, kterou si sovětské občany mohou učinit, se opírá převážně o výroky našich oficiálních představitelů anebo o zprávy sovětských novinářů, kteří tlumočí oficiální stanoviska. Tak například sovětská PRAVDA zveřejnila počátkem února článek "Neustupovat před těžkostmi", který je výtahem z projevu s. Miloše J a k e š e na setkání s představiteli sdělovacích prostředků. Podle tohoto článku probíhá u nás přestavba tímto způsobem:

PRAVDA 12.2.1989

"Neustupovat před těžkostmi"

... Někdo se snaží tvrdit, že naše přestavba přešlapuje na místě, že se v zemi nic nemění a že na pozadí reform, prováděných v SSSR, se zdá, že Československo zaujímá vyčkávací pozici. Naše hledisko je zcela jasné. Jelikož si uvědomujeme svoji odpovědnost za osudy socialismu v naší zemi i na mezinárodním poli, vytyčili jsme si cíle, které jsou shodné s cíli SSSR a dalších bratrských států. Cesta k jejich dosažení počítá s našimi konkrétními podmínkami a s využitím zkušeností přátel, především KSSS...

... Plnění úloh, vytyčených KSČ, probíhá v nelehké situaci, kdy spolu s rozšiřující se podporou plánů strany se aktivizují vnitřní i vnější síly, které se snaží využít procesů, které probíhají v zemi, ke svým cílům, k destabilizaci čs. společnosti a konec konců k destrukci socialismu. Novým momentem je přechod od skrytých forem antisocialistické činnosti k pokusům o otevřenou konfrontaci, k nátlaku, hrozbám a psychologickému teroru proti těm, kdo stojí na socialistických pozicích a otevřeně odsuzují nepřátelské akce. Nelze zavírat oči ani před činností nelegálních náboženských představitelů a nad jejich pokusy zneužívat náboženského citění části věřících k antisocialistickým cílům.

Do pohybu se dali i někteří bývalí straničtí činitelé roku 1968, kteří mají v úmyslu zorganizovat tzv. "klub socialistické obrody". Vydávají se za předchůdce přestavby a usilují o politickou rehabilitaci.

Velká většina občanů republiky rozhodně odsuzuje činy antisocialistických sil a nelegálních skupin a vystupuje na podporu veřejného pořádku v zemi i podmínek pro klidnou tvůrčí práci v souladu s linií přestavby a demokratizace. Nikomu se nepodaří nás svést z této cesty.

Poněkud jiný obraz se naskytá čtenářům časopisu MOSKOVSKIJE NOVOSTI. V čísle 6 z 5.2.1989 je například zveřejněn článek Eduarda Chamiulina "Na Václaváku", který líčí lednové demonstrace k výročí smrti Jana Palacha. N.Chamidulin je v ČSSR znám jako redaktor zahraničního oddělení MN, který je poměrně dobře obeznámen s Československem, neboť zde šest let působil jako dopisovatel Otázek míru a socialismu. V létě minulého roku například řídil besedu bývalých korespondentů sovětských listů, akreditovaných v ČSSR v roce 1968. Záznam z této besedy pak MN zveřejnily k výročí srpnových událostí.

V listopadovém čísle TVORBY (č.45 z 9.11.1988) byla dokonce ohlášena velká neformální reportáž Chamidulina z Československa, avšak místo ní se nyní setkáváme s tímto poměrně skrovaným článkem.

MOSKOVSKIJE NOVOSTI č.6 z 5.2.1989

Eduard Chamiulin

Na Václaváku

O událostech v Praze

Po několik dní od poloviny ledna do konce ledna bylo Václavské náměstí v Praze místem masových nepokojů a střetů mezi vzrušenými skupinami mládeže a bezpečnostními silami. Proč k tomu došlo? Před 20.lety, 16.ledna 1969, se na tomto náměstí upálil student pražské KU Jan Palach na protest proti vstupu vojsk Varšavské smlouvy na území ČSSR v srpnu 1968. Smutné výročí sebeupálení se chystaly připomenout čl.skupiny obránců práv demonstracemi a manifestacemi. Nadřízené orgány k tomu nedaly souhlas. Situace se ještě přiostrčila, když Prahou proběhla zpráva, že na Václavském náměstí mají vzplát ještě další lidské pochoďně. Aktivisté Charty 77, představitelé katolické církve se obrátili k mládeži s výzvou, aby tímto způsobem nepřipomínali památku Jana Palacha. Za těchto okolností se nadřízené orgány rozhodly dočasně zamezit přístup na náměstí za pomoci kordonů bezpečnostních sil. Velké skupiny mladých lidí, povzbuzené opozicí, se odátly podřítit.

19.ledna se zúčastnilo demonstrace na Václavském náměstí více než 4 000 lidí. 16.ledna nepokoje na náměstí trvaly přes 3 hodiny. 20.ledna proběhla krátká, ale velmi ostrá potyčka speciálních útvarů ministerstva vnitra s demonstranty. Bezpečnost přitom použila síly i proti zahraničním novinářům.

V sobotu 21.ledna byla v televizi beseda za kulatým stolem, v níž její účastníci jednoznačně odsoudili mládežnické demonstrace v centru Prahy organizované Chartou a dalšími opozičními skupinami. Z obrazovky se ozvalo tvrzení, že použití síly proti zahraničním žurnalistům je normálním jevem v západních zemích, např. v NSR.

Žurnalisté, akreditovaní v ČSSR připomínají, že nikdo z oficiálních míst se ještě s nimi nesetkal, aby objasnil situaci v Praze, která je obestřena různými pověstmi.

Rudé právo 21.ledna krátce oznámilo, že redakce dostala desítky anonymních výhružných telefonátů. Stejně vyhrážky jsou adresovány i bezpečnosti. Noviny sdělují, že štvanci jsou vystaveni čestní lidé, kteří otevřeně odsuzují neodpovědnou činnost chuligánů.

Člen předsednictva, tajemník ÚV KSČ Jan Fojtík, při vystoupení v Prostějově charakterizoval pražské události jako pokračování provokačních akcí, které začaly v srpnu minulého roku a v průběhu oslav 70.výročí vzniku Československa. Konstatoval také, že strana a socialistické zřízení nesmějí ustrnout. Je to jeden z hlavních a zřejmě nejdůležitějších úkolů v historii socialistické výstavby. Řečník nazval rok 1988 rokem aktivního rozvoje přestavby.

x x x

O týden později se redakce MN vrací k lednovým událostem v Praze tím způsobem, že její hlavní redaktor Jegor J a k o v - l e v žádá o komentář hlavního redaktora Rudého práva Zdeňka H o ř e n í h o. Interview je zveřejněn v MN č.3 v článku "Doba, v níž jsme se octli". Názory samotného J.Jakovleva je možno všeobecně vydedukovat z jeho článku "Poslední incident" (MN č.4/89), věnovaného leninským principům národnostní politiky. V rozhovoru se Z.Hořením J.Jakovlev argumentuje tím, že v SSSR se také bylo nutno smířit s tím,

že v mnohém měli pravdu disidenti, kteří byli dříve pronásledováni. J. Hoření však tvrdí, že události r. 1968 se nebudou přehodnocovat. Říká to však již poté, kdy svůj názor vyslovil hlavní redaktor nejvýznamnějšího a velmi autoritativního a literárního časopisu NOVYJ MIR Sergej Z a l y g i n, který kritizuje vpád voják Varšavské smlouvy do ČSSR v r. 1968 v dlouhém eseji, nazvané "K otázce nesmrtelnosti". Z tohoto eseje, ve kterém jsou snad čtenářsky nejvděčnější mistrovsky napsané vzpomínkové pasáže, věnované autorovým současníkům, vyjímáme jen krátký úryvek o ČSSR.

Problematicke Československa se věnuje i E. R j a b c e v v novinách SOVĚTSKAJA ROSSIJA. Jeho článek je zajímavý tím, jak o něm zpětně referuje Rudé právo.

Všechny tyto články zveřejňujeme dále.

MOSKOVSRIJE NOVOSTI č. 3 z 19.2.1989

Doba, v níž jsme se ocitli

Rozhovor šéfredaktora MN Jegora J a k o v l e v a se Zdenkem H o ř e n í m, šéfredaktorem Rudého práva

J.J.: Neviděli jsme se téměř dva roky. Náš rozhovor "Jaro, Československo, Gorbačov", věnovaný návštěvě Michaila Gorbačova, publikovaly MN v dubnu 1987. Je možno říci: uteklo mnoho vody a dodati: jarní proud s sebou odnesl část překážek na naší společné cestě. Je zřejmé, že je o čem hovořit. Ale především bych chtěl mluvit o nedávných událostech v Praze. Myslíš tím události spojené s dvacátým výročím upálení Jana Palacha: demonstrace na Václavském náměstí, střety mládeže s bezpečností. O čem svědčí tato konfliktní situace?

Z.N.: Naše společnost je diferencována nejen po stránce sociální, ale i jinými způsoby - různě například přijímá přestavbu, která se uskutečňuje v ČSSR. Většina obyvatel v ní vidí novou etapu v rozvoji socialismu. Jsou však i lidé, kteří říkají: je to všechno dobré, jen pozor, nezapomeňme na náš 68.rok.

Jiní se domnívají, že přestavbou se zabývají jen ti na-
hoře, jich se netýká - počkají a podívají se, jak dopadne pře-
stavba v SSSR a u nás. Společenská aktivita těchto skupin je
samozřejmě různá, ale všichni konec konců stojí na pozicích
socialismu. Tím se liší od lidí, kteří na přestavbě paraziti-
tují, snaží se jí využít pro likvidaci socialismu.

Podíváme-li se hlouběji na události na Václavském náměstí,
přesvědčíme se, že za zády těch, kteří chodili několik dní de-
monstrovat, byli především lidé tohoto typu. Dovedně využili ne-
spokojenosti, která byla vyvolána zabrzděním společenského po-
kroku v posledním desetiletí a značným hospodářským poklesem.

J.J.: Nedávno jsem slyšel na jednom autoritativním setkání
řečníka, který se ptal z tribuny: kdo dělá přestavbu? A sám si
odpovídal: samozřejmě my, straničtí pracovníci, a ne ti křik-
louni na demonstracích. Avšak lidé, které tento muž nazval křik-
louny, mají stejná občanská práva jako on. Jejich aktivita, i
když třeba svérázná, je dítě přestavby. S tím je nutno počítat.

Z.N.: Bylo by chybné, kdybychom považovali každého z těch
několika tisíc lidí, kteří vyšli do ulic, za antisocialistické
síly. Jedni přišli s heslem "Pryč se socialismem", jiní měli
přání zbavit socialismus chyb a nedostatků, které provázejí
současný vývoj, a upevnit tak společenské ideály.

J.J.: Ale co bude dál? Čím je ostřejší konfrontace, tím
naléhavěji je třeba vypracovat program konsolidace. Co se stane,
když se dav znovu objeví na Václavském náměstí?

Z.N.: Před zákonem jsme si všichni rovni. A když není de-
monstrace povolena, nastupuje přirozeně síla zákona: tak to
bylo, je a bude. Podle pražských zvyklostí není Václavské ná-
městí určeno k podobným akcím. Stejně jako vy si zřejmě nepře-
jete, aby se Rudé náměstí změnilo na diskusní klub, tak i my
se snažíme uchránit své hlavní náměstí.

Události, o nichž mluvíme, vyvolaly množství otázek
mezi nejhrůznějšími lidmi. Jsou i takoví, kteří využívají mož-
nosti prohlásit: vidíte, k čemu vede vaše přestavba a demokra-
tizace. Protipřestavbové síly beze sporu vyložily své trůfy.
Přesto vedení strany a Národní fronty považuje proces pře-
stavby za nutný. Dále půjdeme za svým programem, jehož hlavní
a neoddělitelnou částí je široký společenský dialog.

J.J.: Vše, co probíhá, přijímáme prismatem přestavby. Má už svou historii. Já sám bych mohl jmenovat tři specifické etapy rozvoje společenského vědomí v naší zemi. Na počátku přestavby se zdálo: stačí jen změnit pózu, aniž bychom opustili svá křesla - a vše bude v pořádku. Když jsme si ujasnili, že překonat předcházející období se nepodaří tak rychle, vrhli jsme se na byrokraty. V nich jsme viděli hlavního protivníka všeho nového, vinili jsme ho ze všech smrtelných hříchů. Připomínáme nyní lidi, kteří vychovali vlky, vypustili je na svobodu a nyní se je snaží ulovit. Třetí etapa v rozvoji společenského myšlení souvisí s 19.straničkou konferencí: je zřejmé, že politické struktury, které u nás existují, produkují antipřestavbu. Jak například může plnit své úkoly Nejvyšší sovět, jestliže jeho sestava odpovídá vůli každého z nás ve stejné míře, jako rozhodnutí byrokrata vystihuje tvořivost mas. Je to vážné: dřívější struktury, které byly základem stagnace, se mění v Prokrustovo lože. Jen reforma politického systému může zabezpečit to, že se přestavba nezvrátí.

Z.H.: Samozřejmě i já mohu jmenovat etapy, které překonávala přestavba v ČSSR. První bych nazval etapou potlesku. Tleskali jsme tomu, co jsme slyšeli z tribuny XXVII.sjezdu KSSS, ale nepřekládali jsme to ještě do svého jazyka. Byl nutný rok, abychom se rozhybali a teprve na začátku r.1987 jsme přistoupili k radikální ekonomické reformě. Od 1.ledna příštího roku přejde celé naše národní hospodářství na práci v nových podmínkách. Nyní se nacházíme ve 3.etapě přestavby: rozpracovává se systém politických reform, začínáme od samotné strany. To vše probíhá v rámci příprav na XVIII.sjezd KSČ, který bude o rok dříve. V r.1990 bude ukončena ekonomická reforma s XVIII.sjezdem se stane novou etapou při uskutečňování politické reformy.

J.J.: Ale v současné době existují demokratické instituce - nakolik jsou dokonale?

Z.H.: Potřebujeme důležité reformy. Provádíme nyní řadu experimentů. Na základě dřívějšího volebního systému se například učíme volit poslance ze dvou kandidátů, totéž se týká i voleb prvních tajemníků stranických výborů. V těchto dnech proběhla "první hodina" ve škole demokracie: v jednom z okresních stranických výborů byl zvolen první tajemník ze dvou kandidátů.

J.J.: Za poslední léta jsme museli překvapujícím způsobem stratit všechny demokratické návyky, jestliže volby ze dvou kandidátů nazýváme experimentem.

Z.H.: Jsem realista a vycházím z reálného stavu společnosti. Ještě před rokem v době výročních stranických schůzí, když bylo nutno rozhodnout, jak se bude hlasovat - tajně nebo veřejně - jen 5% organizací bylo pro tajné hlasování. V tomto roce však na výročních schůzích se bude tajně hlasovat v převážně většině organizací.

J.J.: Do jaké míry obnoví očekávané politické reformy státní a společenské struktury a vytvoří nezbytný demokratický mechanismus? Například náš nový volební zákon - třebaže ne ve všem dokonalý - okamžitě vyvolal nebyvalou aktivitu voličů při volbách poslanců v SSSR.

Z.H.: U nás jsme začali pracovat na nové ústavě. Mluvit o tom je však ještě předčasné. Mohu říci jen jedno: základ našeho systému je svazek politických stran a společenských organizací na základě Národní fronty. Je to nadějný základ, který budeme rozvíjet.

J.J.: Čím více dnes mluvíme o nezbytnosti obnovy, tím jasněji vidíme nedostatky modelů socialismu, které existovaly dosud. Nazvali jsme socialismus reálným, přestože reálnou nebyla vláda lidu, ale antidemokratické procesy. Přiznáme-li si to, musíme přiznat i další: v r. 1968 jsme v Československu společným úsilím obhajovali ten socialismus, který jsme tehdy považovali za dokonalý, ale nyní mluvíme o jeho deformacích. Neznamená to, že nastala doba, kdy je třeba rozšířit hranice zkoumání událostí před 20 lety v ČSSR, podívat se šířeji na to, kde končil konstruktivní začátek pražského jara a kde začal jeho antisocialistický protiklad, kde působili lidé, kteří toužili po tom, aby zbavili socialismus nedostatků a kde začali na reálných chybách socialismu parazitovat jeho nepřátelé? Všechno toto je velmi bolestné, ale co naděláme! My jsme se také například museli smířit s tím, že lidé, které jsme v minulosti pronásledovali, nazývali je disidenty a některé z nich jsme násilím opustit zemi, měli v mnohém pravdu, a hlavně se ukázalo, že byli v mnohém statečnější než ti, kteří v jakékoli situaci vyjadřovali jednomyslný souhlas.

Z.N.: Události r.1968 jsou časově ohraničeny od ledna do srpna. Tehdy na lednovém plénu ÚV KSČ byl určen směr k nápravě chyb minulosti. To vše se odrazilo v Akčním programu, který se objevil za několik měsíců. Byl to politický kompromis, ale i pokus o tvůrčí rozpracování socialismu. I my dnes se v lecčem vracíme k tomuto programu, čerpáme z něj především princip samosprávy pracovních kolektivů. Bohužel po prvních měsících rozvoje nabyla vrch antisocialistické síly. Nebudu opakovat všeobecně známá fakta. Tyto události byly uzavřeny. Nebudeme je přehodnocovat, v každém případě to nebude naše generace. Nemáme k tomu vnitřní potřebu.

Následky r.1968 se týkaly mnohých rodin, asi 450 000 lidí zůstalo mimo stranu. Rozumí se, že tito lidé nenesou stejnou odpovědnost jako tehdejší vedení strany. XV.sjezd KSČ dal možnost návratu do strany všem, kdož si svou prací vydobili toto právo. V současnosti musíme všemožně získávat bývalé členy strany k socialistickému budování. Máme velmi přesně zformulovanou politiku ve vztahu k bezpartijním.

J.J.: U nás se například také stále mluví o tom, že získáme bezpartijní do řídicích funkcí. Dosud se však objevil jen jeden ministr nestraník: je jím ministr kultury v Lotyšsku, hudební skladatel Pauls. Protože nemáme jiné příklady, píší o něm všechny noviny.

Z.N.: V životě vůbec existují stále rozpory mezi politikou vedení a její realizací na nižších úrovních. Rudé právo obhajovalo ženu, kterou neudělali knihovnicí na závodě proto, že nebyla členkou strany. Bohužel, stejně jí to nepomohlo. Nejenže v tom závodě odmítli její práci, ale dokonce poslali do redakce rozhořčené protesty: kdo dal redakci právo vměšovat se do jejich záležitostí? Takže program - to je jedna věc, ale jeho převedení do života se časem, bohužel, projeví zcela jinak. Je přitom důležitá rozhodnost stranického vedení při uvádění stanovené politické linie do života.

NOVYJ MIR č.1, 1989, str.3 - 50

Sergej Z a l y g i n, hlavní redaktor časopisu Novyj mir:

K otázce o nesmrtelnosti

(Úryvek ze str.22, 23)

Jistěže dnes není možno přehlédnout, že k válce s námi se tajně i otevřeně připravovali ti, kteří ještě včera byli našimi spojenci. Polekali se nás celkem bezdůvodně ještě v letech války 1939 - 1945, protože nás posuzovali ponejvíce podle našeho vnějšího vzezření vítězů, takže vyvinuli atomovou bombu a - aniž by okem mrkli - dvakrát ji vyzkoušeli na pokojných obyvatelích Hirošimi a Nagasaki, kteří sice byli jejich váleční protivníci, ale současně spojenci v obhajování téhož společenského řádu. Nestal jim dokonce jen jeden pokus, ale chtěli-li se cítit vítězi, museli provést pokusy dva.

Nevyvinout rovnocennou zbraň jsme prostě nemohli a na našem místě by to udělal každý. Avšak když jsme "dosáhli rovnováhy" s USA, bylo potřeba projevit více pružnosti, diplomatického taktu a trpělivosti. My jsme však začali strašit svět tím, že budeme vyrábět rakety jako párky. Bylo to však o to riskantnější, že párků jsme od dob NEPu neměli nikdy nazbyt.

Kromě toho jsme tvrdili, že nikdy na světě nebylo a nebude nic lepšího, než je náš "rozvinutý socialismus", který se už v r.1980 stane plnohodnotným komunismem - a kde to nechce pochopit ať doma či v zahraničí - je zjevně náš nepřítel. S domácími nepřáteli jsme se nehodlali bavit a zahraniční nám nestáli zato, avšak náš socialistický model jsme chtěli vidět i v Asii a Africe a nevalilo nám často ani to, že se jednalo o kočovné kmany. I v tomto ohledu jsme se řídili zásadou: "čím víc - tím líp", protože i zde bylo rozhodující množství. Nechtěli jsme věřit ani tomu, že některý socialistický stát může být o něco rozumnější a může se doma zařadit lépe než my.

Kdybychom se v r.1968 nevměšovali do československých událostí, náš socialistický tábor by nyní asi vyhlížel úctyhodněji a přesvědčivěji a naše přestavba by se nasetkala s takovými obtížemi, protože cosi by už bylo za námi a ve světě bychom

byli získali jakýsi kredit důvěry. Víám, že stanoviska v této záležitosti se různí, ale toto je můj názor. Ať je to tak či onak, sami sebe jsme tehdy přestali sebekriticky hodnotit z humanistických hledisek, avšak vůči našim protivníkům naše nároky neustále vzrůstaly. Myslím, že i v případě, kdyby zkušenost roku 1968 byla negativní, přesto by zůstala cennou zkušeností.

Právě zkrátka proto, že jsme vždy hanili kapitalismus za jeho agresivitu a militarismus (a já ho z tohoto důvodu haním i dnes neustále), měli jsme být v této otázce zdrženlivější a delikátnější. Spravedlivě jsme odsuzovali agresi USA ve Vietnamu, avšak sami pro sebe jsme si z toho nevzali ponaučení; vždy jsme totiž měli sklon přejímat od kapitalismu to nejhorší, co v něm je, přičemž to nejlepší, co máme sami být jen v potenciální míře, jsme potlačovali.

Všechny tyto a ještě jiné morální hříchy, které máme v očích světa, jsme skrývali před svými občany, jakoby v podobné hlouposti byla skryta nějaká moudrost, nedostupná nikomu, kromě nás samotných, a jakoby tato zahraniční politika, skrytá před zraky občanů za překotně vybudovanou čínskou zdí, nebyla ničím jiným než právě politikou "rozvinutého socialismu". Vládnoucí "mudrcové" se ze všeho nejméně zajímali o to, jak zhoubný vliv na vnitřní svět každého sovětského občana má tato lež a tato izolace před světem a jak se rodí disidentství nejen ve smyslu emigrace, ale v nejširším smyslu toho slova. Tato emigrace byla jak ideově přesvědčená a talentovaná, tak ještě ve větší míře netalentovaná a zbavená morálních zásad, protože za hranicemi žila výhradně na úkor poeluv své dřívější vlasti, tím spíše, že poelouvat bylo co a honorář za poeluvy byl pořádně vysoký. Ne nadarmo Andrej Siňavskij nejednou tvrdil, že emigrace za hranicemi - až na dvě-tři jména - nevytvořila v literatuře nic významného. Nesehrála také žádnou roli ve změně našeho kursu a všechno, co se odehrálo doma, probíhalo jedině zde.

V RUDÉM PRÁVU z 20.2.1989, str.6 pod titulkem "Komentátor APN o Československu" je přetištěna větší část článku E.Rjabceva z deníku SOVĚTSKAJA ROSSIJA, nazvaného "Zrcadlení v jezerní hladině? Uveřejňujeme celý článek v nezkrácené podobě a to, co v RP chybí, je podtrženo.

SOVĚTSKAJA ROSSIJA z 18.2.1989

E. R j a b c e v :

Zrcadlení v jezerní hladině

Jak naši přátelé v socialistických zemích vidí procesy přestavby v SSSR? Co si myslí o nás a o sobě Češi a Slováci? Nedávný krátkodobý pobyt v ČSSR mne neopravňuje, abych si činil nárok na dostatečně hlubokou analýzu toho, co jsem viděl a slyšel, zvláště pak lednových událostí na Václavském náměstí v Praze.

Avšak z rozhovorů a setkání bylo zřetelně cítit náladu, aby bylo přehodnoceno mnohé z toho, co se zde událo po r.1945. Stejně jako u nás, kde analyzujeme naši historickou cestu, i v ČSSR je možno pozorovat podobné myšlenkové úsilí.

Představy, které jsme si vytvořili v období stagnace o bratrských zemích v důsledku oficiální propagandy, neposkytovaly vždy reálný obraz o životě jak u nás samotných, tak našich přátel. A v ČSSR, jak mi bylo řečeno, byla autorita SSSR po r.1945 mimořádně vysoká.

Jak víme, vstup vojsk pěti socialistických zemí do ČSSR v r.1968 vyvolal nejednoznačnou odezvu. Jedni ho považovali za důležitou podporu v boji za záchranu základů socialismu, u druhých vyvolal šokový stav. Ten pak byl nahrazen pocitem hlubokého rozčarování, urážky národní hrdosti a u části lidí napomáhal k vzniku protisovětských nálad.

Co se stalo, nelze vrátit zpět a stránky historie nelze přepisovat.

Ve společnosti došlo k jisté depolitizaci. Mezi některými lidmi se rozšířil názor, že jestliže komunisté něco chtějí, ať o to sami usilují. V jistých řadách inteligence se objevily pocity bezvýchodnosti a nedůvěry v potenciální možnosti rozvoje socialistické společnosti. Podle slov mých spolubesedníků lidé dali přednost rozhovorům o rodinných záležitostech a

vůči oficiálním heslům a výzvám se stali hluchí. Podle odhadu ředitele prognostického ústavu se v značné části společnosti rozšířila skepse vůči historické misi socialismu. Mělo to i jiné příčiny. V r. 1948 ČSSR patřila mezi 10 průmyslově vyspělých zemí světa. Dnes je na 40. místě. Stalo se to za socialismu a to přirozeně vyvolává otázku: v čem jsou tedy přednosti tohoto řádu?

Jestliže vyjdeme z toho, že stovky tisíc obyvatel ČSSR jsou v blízkém kontaktu s krajany, kteří se usídlili v zahraničí, je pochopitelné, že tuto otázku si kladou mnozí. Každoročně pobývá v ČSSR téměř 20 milionů zahraničních turistů, mnozí z Rakouska a NSR, což také vede ke srovnávání. Lidé poslouchají, čtou, srovnávají a poměřují životní úroveň, práva a sociální vymoženosti na Západě a Východě. Jestliže v posledních letech veřejný život v ČSSR připomínal poklidnou hladinu jezera, pak tento obraz neodrážel to, co se dělo v hloubce.

Naše představa vyvolala mimořádný a nepředstíraný zájem o SSSR. Lidé sledují náš rozhlas a televizi, čtou noviny a časopisy a leckdy přepisují a šíří nejzajímavější materiály, spojené s přestavbou.

Avšak u jisté části členů strany a těch, kdo si dobře pamatuje události let 1945 a 1948, existuje nepochopení sovětské vlny, která se kriticky staví k historii a činnosti strany i jejích bývalých vůdců.

Je to plně pochopitelné, jestliže vezmeme v úvahu, že ani u nás není jednotné mínění o těchto věcech. Proto se není možno divit, že v ČSSR se osobnost Stalina dosud spojuje s osvobozovací rolí Rudé armády a sovětskou pomocí. Představy, které se vytvářely po desetiletí, se navykočení naráz.

Pracovníci KSČ sebekriticky hodnotí svou činnost. Přiznávají, že nedocenili práci opozitních (které by bylo správné považovat spíše za lidi jinak smýšlejících), nesnažili se pronikat hluboko k podstatě vznikajících problémů a tvářili se, že skupina "Charta 77" neexistuje. Lednové události na Václavském náměstí bezpochyby vnesly svá korektiva. Demonstrace k 20. výročí upálení Jana Palacha upoutaly pozornost celé republiky především kvůli zásahu bezpečnostních orgánů, který byl podle mínění mnohých Čechů neoprávněný.

Současné nedoňný teroristický útok - výbuch bomby v budově krajského a městského národního výboru v Ústí nad Labem potvrzuje, že v zemi působí síly, kterým nevyhovuje nynější řád.

Dnes se KSČ domnívá, že práce s opozičníky a nelegálními organizacemi nemá být výsadou jen bezpečnostních orgánů. Strana navazuje dialog s tvůrčími silami, hledá kontakt s neformálními hnutími a stejně jako my se snaží kriticky přehodnotit zkušenosti minulosti.

Mí noví čeští přátelé s přesvědčením říkají, že rozvoj demokracie a otevřené politiky, politická a hospodářská reforma nesporně urychlí vývoj socialismu nejen v SSSR, ale i v ČSSR.

MOSKOVSKIJE NOVOSTI č.4 z 22.1.1989

Jegor V. Jakovlev, hlavní redaktor MN

Poslední incident

(Zkráceno)

Na XI.sjezdu strany (1922) Stalin vůbec nemluvil, avšak na trůbunu XII.sjezdu (1923) vystoupil osakrát. Na XI.sjezdu Lenin chránil Stalina před útoky, těsně před XII.sjezdem však navrhl, aby bylo zváženo jeho přeložení do jiné funkce. Mezi sjezdy uplynul pouze rok, avšak byl to první rok, kdy byl Stalin ve funkci generálního tajemníka.

O p r a v i t

Koncem května 1922 Lenin prodělal první záchvat paralýzy. Částečně byla postižena ruka a noha, projevíly se i obtíže v řeči. Brzy však nastalo zlepšení. Konsilium profesorů, které se sešlo v Gorkách 11.zář, dovolilo Leninovi, aby od počátku října začal pracovat. A hned následující den Lenina navštívil Stalin. Hovořili spolu déle než dvě hodiny.

V té době rychlým tempem pokračuje jak příprava založení Svazu sovětských socialistických republik, tak gruzínský incident. Obě události připomínám jedním dechem nikoliv proto, že by měly stejný význam, ale proto, že jsou vzájemně neoddělitelné. Spory kolem založení SSSR se týkaly politického řešení národnostní otázky. Gruzínský incident byl vyvolán tím, že v praxi byl vyzkoušen stalinský model vztahů mezi národy.

Federace sovětských republik se vytvářela postupně: nejdříve vznikl vojenský svazek, potom diplomatický. Na jaře r.1921 rezoluce X.sjezdu zaznamenala nutnost svazku státního. Idea neodkladného spojení republik, vytyčená v létě 1922, patřila Stalinovi. Již dříve Stalin navrhoval řešení národnostní otázky "v rámci RSFSR". Toto řešení nyní nabylo podobu "chvalně známé otázky o autonomii", podle níž všechny republiky měly vstoupit do RSFSR s autonomními právy.

Byla to první významná záležitost, kterou vzal do svých rukou generální tajemník. Považoval ji za první dýmáček v koruně, kterou si už brzo chtěl nasadit. Díky náhodě, za kterou vděčil Leninově nemoci, okusil zakázané ovoce moci: poznal, co je to být prvním člověkem v zemi a uvěřil, že je k tomu povolán. Avšak Lenin se uzdravuje a co nevidět se objeví v Moskvě. Stalina tedy znovu čeká druhořadá role, aniž se stačil prosadit. Pospíchá tedy, aby Lenina postavil před hotovou věc... Sudeťte sami.

10. srpna politbyro přikazuje orgbyru, aby pro další plénum ÚV připravilo otázku o vzájemných vztazích mezi RSFSR a ostatními nezávislými republikami. Již následující den vzniká komise a k počátku září má Stalin k dispozici návrh rezoluce. O tom se však Lenin dozví náhodou. Den předtím, než má komise přistoupit k vypracování konečné varianty rezoluce, 22. září, Lenin požádá Stalina, aby ho seznámil s dokumenty. Kdyby Stalin reagoval na tuto žádost, mohl vzít v úvahu Leninovo stanovisko. Stalin však mlčí.

Komise zasedá 23. a 24. září. Proti stalinské variantě se staví představitel Gruzie. Pro Stalina to nebyl první konflikt s gruzínským ÚV strany.

Gruzie tehdy patřila do Zakavkazské federace. Gruzínští komunisté však nesohlasili s postupy, uplatňovanými Sergej Orđžonikidze, který stál v čele Zakavkazského výboru strany a který používal metod válečného komunismu, nestrpěl námitek a vyhrožoval buď vězením nebo zastřelením. Stalin ve všem podporoval Orđžonikidze, avšak gruzínští komunisté, kteří již dříve byli označeni za "úchylkáře", prohlašují: "Spojení nezávislých republik formou autonomizace, které je navrhováno na základě hesel s. Stalina, je nutno považovat za předčasné." Bylo zřejmé, že konflikt dále narůstá.

Komise uznala za vhodné, "aby byla uzavřena smlouva mezi sovětskými republikami Ukrajinou, Běloruskem, Azerbajdžánem, Gruzii a Arménií na jedné straně a RSFSR na straně druhé, podle níž tyto republiky vstupují do RSFSR". Materiály byly okamžitě rozeslány členům ÚV pro plénum, které se mělo konat 5. října. Akce probíhala tak, že obešla politbyro, jehož úkol byl jakoby plněn.

Materiály nakonec obdrží i Lenin. Je mu jasné, že "srceidá-
ležitá otázka se řeší nenapravitelně chybně". Nezávislé repu-
bliky se dostávají do podřízeného vztahu k RSFSR. Lenin je
přesvědčen, že za poměrů, které byly zděděny po Ruském imperiu
dokonce ani formální rovnost nemůže napravit situaci. "Formou
prohlášení nebo ústupků je nutno nahradit neruským národům tu
nedůvěru, tu podezřívavost a ty urážky, které tyto národy zaku-
sily v historické minulosti od velkoimperiálního ruského ná-
roda."

Na kalendáři je již 25.zář. Do pléna zůstalo 10 dní. A
Lenin, který sotva vstal z lůžka a ještě se zcela nezotavil,
se chopí díla s rychlostí, kterou Stalin nemohl předpokládat.

Od úterka do pátku jedná v Gorkách s osmi různými předsta-
viteli. Setká se například s Ordžonikidze i jeho oponenty z
gruzínského ÚV. Jen samotný rozhovor se Stalinem trvá 2 hodiny
40 minut. Dopisem se obrací na členy politbyra: navrhuje auto-
nomizaci a navrhuje dobrovolný svazek nezávislých republik. Píše:
:"Stalin má ve zvyku trochu pospíchat." Avšak přece jen se poda-
řilo ho přemluvit: "Stalin souhlasil, aby politbyro ÚV odložilo
přijetí rezoluce do mého příjezdu. Přijedu v pondělí 2.10."

Co dělá Stalin? Podvádí Lenina: politbyro zasedá za jeho
nepřítomnosti - 27.zář. Členům politbyra Stalin rozdá dopis,
ve kterém Lenina obviní s z "nacionálního liberalismu" a jelikož
má ve zvyku své chyby hledat u jiných - nařiká na Leninovu "uspě-
chanost." Nehledě na to je však třeba přepracovat rezoluci: ne-
závislé republiky vytvoří "Svaz sovětských socialistických re-
publik", z něhož každá republika může svobodně vystoupit. Přiznat
se, že kardinální opravy byly učiněny na podnět Lenina - k tomu
už nemá odvahu. V preambuli se pak říká: v původní rezoluci bylo
třeba pouze zpřesnit některé body...

Ríjnové zasedání ÚV se konalo v určenou dobu. Jeden z jeho
účastníků - Eduard Šidvani, který byl mimo jiné obviněn, že je
vůdce gruzínských úchylníků, psal z Moskvy do Tbilisi: "Nej-
dřív (bez Lenina) nám dávali do držky a posmívali se nám, potom,
když se do věci vložil Lenin, což se stalo po našem setkání
(27.zář), na němž jsme ho podrobně informovali, se záležitost
otočila komunisticky rozumným směrem... V otázce vzájemných

vztahů bylo rozhodnuto vytvořit dobrovolný svazek na rovnoprávných principech a v důsledku toho se dusivá atmosféra kolem nás rozptýlila. Návrh samozřejmě patří Leninovi, je však předložen jménem Stalina, Ordžonikidze a j., kteří hned přeskupili frontu. Diskuse ukázala, že jistá část ÚV přímo popírá existenci národnostní otázky a je zcela nakažena velkoimperiálními tendencemi. Tato část však dostala takový záhla-vec, že tak brzo nevystřelí hlavu z díry, kam ji zahnal Lenin (o jehož náladě je možno soudit podle dopisu, který byl ohlá-šen ke konci zasedání, po vyřešení otázky)".

Dopisem se myslí vzkaz, který Vladimír Iljič adresoval Kameněvovi. Lenin nemohl být na zasedání pléna 6. října, když se projednávala otázka o sjednocení sovětských republik, protože musel jít k zubaři, takže pouze odeslal dopis: "Velkoruskému šovinismu vyhlašuji boj ne na život, ale na smrt. Jakmile se zbavím prokletého zubu, zakousnu ho všemi zdravými zuby."

Ano, Lenin měl v úmyslu pokračovat v boji s projevy velko- ruského šovinismu. V daném případě však považoval otázku za vyřešenou. Stalin se mylil a byl opraven. Byly zapomenuty i netaktičnosti, kterých se dopustil. Komu se to nestává ...

Tak se skončil první akt, nebo přesněji prolog dramatu, který očekával Vladimíra Iljiče.

Do své kremelské pracovny se Lenin vrátil 2. 10. a pracoval 74 dní, přičemž se stal účastníkem mnoha konfliktů: prosa- zuje svou myšlenku vytvoření SSSR; pře se o koncese; hájí monopol zahraničního obchodu; dosahuje snížení neúměrných dotací na stavbu válečných lodí; znovu posuzuje gruzínský incident. Nakonec na plénu ÚV navrhuje přijetí zásad jednání politbyra, protože se mu zdá - a to nikoliv bezdůvodně - že některé otázky se záměrně řeší v jeho nepřítomnosti.

P ř e m í s t i t

Není to příliš mnoho stětů pro člověka, kterého lékaři přemlouvají, aby se nevzrušoval a který sám cítí, že nemoc neustoupila a může se co chvíli obnovit? ...

Do minulosti odešla doba válečného komunismu a spolu s vojenskou uniformou mělo odejít i slovo "musíš", jednoznačné jako výstřel zblízka. Smysl nabývají pojmy jako "ekonomická účelnost" nebo řekněme "práva osobnosti a národa". Avšak

zdaleka ne všichni byli připraveni přijmout nové. Ti, kteří na tačance přeletěli přes závory válečného komunismu, se domnívali, že pokračuje stále totéž představení, třebaže v jiných dekoracích.

Konflikty, které tak zatěžovaly Lenina ke konci života, nebyly ničím jiným než střetem myšlení dvou epoch: dob minulých, ale ještě existujících ve zvycích mnohých lidí, a doby nastupující, které však ještě neovládla myšlení současníků. Byla to mimořádně doba velmi ošidná. I když byla nahlas odmítána, přece však ve skutečnosti nemohla neexistovat roztržka mezi slovem a činem. Byla způsobena roztržkou mezi pokrokovou částí společnosti /nebo strany/ a ještě větší částí zbývajících. Právě v takovou chvíli více než kdy jindy záleží na tom, kdo udává tón politice, neboť on určuje, jestli se společnost bude pohybovat kupředu nebo se maskovaně vydá na zpáteční cestu. K politickému kormidlu se však hnal Stalin...

V noci z 20. na 21. října se na ÚV VKS(b) obrátila skupina členů ÚV strany v Gruzii: po přímé lince vylíčili situaci, která se vytvořila vinou Ordžonikidze, pro něhož "štvaní a intriky jsou hlavní zbraní proti soudruhům, kteří mu nepoklonkují. Už není sil pracovat ve stylu 'drž hubu a krok'." Stalin tutéž noc vyřídil Zakavkazskému výboru: "obdrželi jsme vzkaz se stížnostmi a nadávkami na Ordžonikidze."

Lenin byl novinkami z Tbilisi překvapen a rozladěn. Byl přesvědčen, že po říjnovém plénu není důvodů k tomu, aby gruzínský incident pokračoval. V odpovědi napsal: "Jsem udiven neslušným tónem vzkazu. Odsuzuji nadávky, adresované Ordžonikidze..."

Brzy však bylo zřejmé, že incident pokračuje s novou silou. Na III. sjezdu sovětů Lenin mluvil o tom, že kolem revolučního Ruska se budou seskupovat svobodné národy "naprosto dobrovolně, bez lži a přinucení". Nyní však Ordžonikidze, který opakoval Stalinova slova, hrozil gruzínským komunistům, že zbytky nacionalismu vymýtí kalenou ocelí. Do nekonečna spílal členům gruzínského ÚV: jednoho měl za "hlupáka a provokatéra", druhého za "spekulanta a šejdíře". Spor končil dokonce bitkou. Ordžonikidze udeřil do tváře komunistu, který ho nazval "stalinským mezkem."

Následující den po přímém telefonátu gruzínský ÚV podal demisi, kterou okamžitě potvrdil Zakavkazský výbor strany. O dva dny později Stalin sdělil Ordžonikidze, že v Moskvě bylo přijato rozhodnutí "vyhovět nynějšímu ÚV Komunistické strany Gruzie v její žádosti o odstoupení". Jedním slovem události se vrhly a Stalin jim celou dobu udával směr. Řekl Ordžonikidze, aby použil "kombinací", jak se rád vyjadřoval... Byl pro to, aby se v Gruzii všechno ututlalo, aniž by svět zpozoroval nějaký konflikt. Uvažoval: "Nebylo by špatné, kdyby se podařilo rozložit frakci nacional-komunistů". Koncem listopadu politbyro vytvořilo komisi pro "obnovení pevného míru v Komunistické straně Gruzie". Předsedou se stal Dzeržinskij a spolu s ním byli v komisi D.Manuilskij a V.Mickevič. Lenin uvítal vytvoření komise, ale vzdal se hlasování o ní. Možná tušil, co později v rozhovoru se s.Fotievovou přímo řekl řekl Zinovjev: "Závěry byly hotové ještě před jejím odjezdem z Moskvy..."

Přesto však návrat komise netrpělivě očekával. Rozhovor mezi ním a Dzeržinským nebyl jednoduchý. Svě závěry komise vyložila ve 12 bodech a ve všech byli obviňováni gruzínští komunisté. "Z toho, co mi sdělil s.Dzeržinskij," řekl Lenin později, "jsem musel být nanejvýš znepokojený."

To bylo večer 12.prosince, poslední den a poslední hodiny Leninovy přítomnosti v pracovním kabinetu. "Těsně před mou nemocí," řekne Vladimír Iljič Fotievová, "mi Dzeržinskij podal zprávu o činnosti komise a o 'incidentu'. Mělo to na mne velmi špatný vliv." Bylo by možné, aby Leninovo zdraví tak nepříznivě ovlivnil pouze fakt, že jeho vlastní názor se neshodoval s názorem komise? Nikoliv. Za tímto konfliktem Lenin viděl mnohem více: "Je možné si představit, do jakého bahna jsme zapadli," usoudil po rozhovoru s Dzeržinským.

Za bažinu, ve které může uvíznout socialismus, Lenin považoval šovinistickou podřízenost místo rovnoprávnosti mezinárodních vztahů. Stejně tak jako přinucené odvozy místo materiální zainteresovanosti v ekonomice, odcizení moci místo lidovlády v politice a vymýcení opozičních názorů místo demokratického rozvoje v životě společnosti. Byl to socialismus z pozice síly, jehož byl Stalin ani ne tolik původcem, jako

spíše nositelem, neboť tyto tendence byly tehdy široce rozšířeny ve straně.

Článek "K národnostní otázce neboli o autonomizaci" Lenin začal diktovat 30. prosince 1922, v ten den, kdy I. sjezd sovětské SSSR přijal rozhodnutí o vytvoření Svazu sovětských socialistických republik.

.....

Lenin požaduje, aby byl Ordžonikidze příkladně potrestán. Politicky odpovědnými za celou tuto skutečně velkoruskou nacionalistickou kampaň je však třeba učinit Stalina a Dzeržinského...

Když Lenin zakončil diktování zápisků o národnostní otázce a když sám pro sebe zvážil Stalinovu účast na gruzínském incidentu, doplňuje ještě dodatkem svůj "Dopis sjezdu": trvá na tom, aby Stalin odešel z místa generálního tajemníka. Chování bývalého komisaře pro národnostní otázky právě v národnostním konfliktu je poslední kapkou, kterou přetekla trpělivost Vladimíra Iljiče. Když pak navrhuje, aby na místo Stalina byl dosazen člověk, který by byl "snášenlivější, loajálnější, uctivější a pozornější k soudruhům a také méně vrtošivý..." jistě si přitom vzpomíná i na Stalinovo chování při gruzínském incidentu.

O d s o u d i t

Leninovy zápisky o národnostní otázce zůstaly v jeho sekretariátu a Stalin pokračoval v likvidaci gruzínských "úchylníků". Závěry Dzeržinského komise schválilo orgbyro a hned po něm i politbyro. To se stalo 25. ledna 1923. Těsně předtím Lenin pozval Fotiževovou na rozhovor, jak se vyjádřil, o "konspirativní" otázce: je třeba vyžádat si od Dzeržinského nebo Stalina materiály o gruzínském incidentu. V "Deníku službu konajících tajemníků" je úkol zaznamenán následovně: "Cíl - referovat Vladimíru Iljičovi, aby byl informován před stranickým sjezdem."

Avšak proč Lenin, který už nadiktoval poznámky k národnostní otázce, se znovu vrací k tomuto problému? Je možné předpokládat, že koncem ledna Lenin dospěl k názoru, že s takovými lidmi, jako je Stalin, je možno bojovat jen s fakty v rukou, aby bylo možno dokázat, že politika se zaměřuje za boj o moc a spory s oponenty se nahrazují jejich pomlouváním. Analýza gruzínského incidentu je obviněním Stalina.

Svůj vztah k revolučním začátkům v Gruzii Lenin vyjádřil v dopise, který na jaře roku 1921 Stalinovým prostřednictvím poslal Ordžbenikidze. Doporučoval provádět politiku ústupků vůči inteligenci a drobným obchodníkům. Doporučoval také hledat přijatelný kompromis s gruzínskými menševiky, kteří se nechovali zcela nepřátelsky k myšlence nastolení sovětské moci v Gruzii. Trval na tom, že je nesymlitelné, aby byla použita ruská šablona, ale naopak zdůrazňoval, že je nutná chytrá a pružná taktika. Za splnění těchto rad^{jsou} gruzínští komunisté pronásledováni, přičemž jsou obviňováni z toho, že nedodržují stranickou linii.

Hlavní však bylo to, že analýza gruzínského incidentu jasně dokazovala, že od druhé poloviny roku 1922, kdy Lenin onemocněl, se změnila linie strany. O její podstatě hovořil Stalin z tribuny XII.sjezdu: "Jestliže se hovoří o režimu, který sovětské vládě v Gruzii umožňuje, aby vyháněla šlechtice a menševiky z jejich hnízd a střílela na kontrarevolucionáře, jestliže je řeč o tomto režimu, pak tento režim, podle mého názoru, nepředstavuje nic špatného."

Když Lenin v "Dopisu sjezdu" tvrdí, že "Stalin, který se stal generálním tajemníkem, soustředil ve svých rukou neomezenou moc", není řeč jen o tom, že generální tajemník se vměšuje do rozhodování o všech otázkách, ale o tom, že jeho vliv umožňuje měnit linii strany.

R o z u z l e n í

Na sjezdu v r.1923 se pronášela nadšená slova o Vladimíru Iljiči, ale k otevřenému rozhovoru o situaci ve straně nedošlo. Kdoš z delegátů se pokoušel ho začít. Tak například V.Kosior říkal: "Základní otázka podle mne spočívá v tom, že vedoucí pracovníci v ÚV provádí skupinovou politiku, takovou politiku, která se v žádném směru nekryje se zájmy strany." Před neděpěchem některých akcí varoval i Krasin a jiní. Všichni se však setkali s odporem vedení strany - především ze strany Kameněva, Zinovjeva a Stalina. Právě ti, kdo znali Leninův dopis sjezdu, se nejvíce snažili dokázat, že ve straně je vše v nejlepším pořádku...

Bylo to způsobeno tím, že všichni se už chystali na život bez Lenina a vymezovali si v něm svoje místo. Dva přední pretendenti na moc byli výborně zpraveni o stavu Vladimíra Iljiče: Stalin dostával zprávu přímo od lékařského konsilia a Trocký měl téhož domácího lékaře jako Lenin. Také ostatní stále méně věřili v Leninovo uzdravení. Dokazovali, že je vše v pořádku, protože jim vyhovovalo období anonymní vlády: nikdo z nich totiž ještě nebyl schopen uchopit moc do svých rukou. Ještě za Leninova života došlo tedy k tomu, že jeho následovníci se zřekli jeho rad a doporučení ...

Úvodem k článku L.Počivalova

Ztráty, které Sovětskému svazu a socialistickým zemím způsobuje odchod jejich obyvatel do emigrace jsou citelné zejména mezi inteligencí. Předpisy často ztěžovaly a většinou i znemožňovaly návrat těm, kteří jen chtěli vidět svět a zase se vrátit. Těmito omezeními byla postižena zvláště mládež. Tradičně citlivý vztah, který k emigrantům projevovalo Polsko a Maďarsko, začíná v posledních letech převládat i v SSSR.

Dne 25.2.1989 přinesly noviny RUDÉ PRAVO, LIDOVÁ DEMOKRACIE i další zprávu o tiskové konferenci v Moskvě, která byla věnovaná problémům emigrace. O tom, že začna vztahu k emigraci - a to zejména k emigrovavším intelektuálům - v SSSR není pouhou deklarací, svědčí celá řada konkrétních faktů. Sovětské časopisy přistoupily k postupnému publikování uměleckých děl spisovatelů, žijících v zahraničí, zpočátku ovšem největších osobností světové literatury. V.Nabokov se poprvé vydává v roce 1988: jeho povídka "Lužinova obrana" vyšla na počátku roku 1988 v časopise Sovětskij šachmatist. Básně Josifa Brodského byly otištěny společně s medailonem autora brzy potom, co mu byla udělena Nobelova cena za literaturu. V časopise JUNOSŤ vychází román "Život a neobyčejné dobrodružství vojína Ivana Čonkina" Vladimíra Vojnoviče a v časopise ZNAMJA povídka "Věrný Ruslan" G.Vladimova.

Publicistické materiály o Viktoru Někrasovovi, připravované zřejmě už dříve, se objevily v souvislosti s jeho onemocněním a bezprostředně po jeho smrti společně s ukázkami jeho literárních děl. Vyšla také celá řada rozhovorů s Andrejem Sinavským, Sovětský svaz navštívili novinář a literární vědec Lev Kopelev se ženou, se souborem divadla Na Tagance pracuje (prozatím pohostinsky) režisér J.Ljubimov, pozvání k návratu dostal dirigent Mstislav Rostropovič a jeho žena Galina Visnevská, někteří bývalí členové leningradského a moskevského baletu a mnozí, mnozí jiní.

O problémech emigrace pojednává článek L.Počivalova v LITĚRATURNŮJ GAZETĚ - Kdo to jsou, ti emigranti?

LITERATURNAJA GAZETA č.52 z 28.12.1988

Leonid P o č i v a l o v :

Kdo to jsou, ti emigranti?

Otevřel jsem Dalův slovník. Hle, jak je emigrace definována před sto lety: "Emigrace = vystěhování, vypovězení, přestěhování, odchod do ciziny, do nové vlasti." V tomto pojetí emigrace zahrnuje i jedny, i druhé, i třetí. I generála Děnikina, který dožil své dny ve Francii, i sovětského velvyslance Fedora Raskolnikova, který se postavil proti stalinské zvlá, i spisovatele Viktora Někrasova, vypovězeného z vlasti, i Židy, Armény, Němce, odjíždějící v těchto dnech navždy...

Emigranti ... Od dětství si pamatují vzrušivě nebezpečnou příchut' tohoto slova, shodného s "nepřítelem lidu". Politická označení "emigrantská sebranka", "emigrantské doupě" i nadávka "ti emigranti" zněla vždy pohrdavě. Bylo mnoho takových, kteří si podobný vztah zasloužili. Ale zdaleka ne všichni. Když k nám po válce pronikly zlomky pravdy, připadalo nám neuvěřitelné, že náš zapřisáhlý nepřítel Děnikin - jak se ukázalo - sbíral prostředky pro Rudou armádu, bojující s hitlerovci, a urozená kněžna, matka představená Marie Šla ~~...~~ raději na smrt, než by přijala milost od fašistů, nepřátel své vlasti. Je vůbec možné, že se to stalo?

Problém emigrace je u nás starý. Z Ruska lidé odjížděli i v carských dobách. A ne málo. Vystěhovalci odcházeli především z Ukrajiny a Běloruska, aby hledali šťastnější život v zámoří. Mnoho jich itíkalo i z Ruska: kníže Kurbskij a spisovatel Gercen, duchoberci a rozkolníci, národevolci i sociální demokraté. Naše strana se zrodila právě tam, v emigraci.

Obratem, který změnil smysl dřívějšího pojau "emigrace", nepoznamenaného ještě zvláštním dramatismem, se stala Říjnová revoluce. Výsledek tohoto historického kataklyzmatu je různorodý: znamenal upevnění i rozpad, rizika i ztráty. Ano, byly ztráty. A nemalé. Občanská válka připravila Rusko o aktivní a vzdělané lidi - jedni byli zabiti, druzí jako nepřátelé

byli vypovězeni za hranice. Mnozí, kteří nepochopili nebo nepřijali revoluci, odjeli sami - univerzitní profesori, inženýři, vojenská odborníci, proslulí literáti, lékaři, hudebníci. Nové Rusko ztratilo obrovský intelektuální potenciál, přitom však se rozhodlo ve všem dohnat a předejnat rozpadávající se svět kapitalismu.

Zdaleka ne všichni odjížděli zaslepeni třídní nenávisť. Většina odjížděla ze strachu. Nespravedlivé tresty a zvláště nezačala až za Stalina, ale už před ním. Mnoho životů zachránil A.M.Gorkij, který v té nebezpečné době hájil inteligenci. Celá řada se jich však nezachránila: záhuba básníka Gumiljova ukázala naprosté šilence těch sil, které v revoluci viděly jen ničení. Poprava carské rodiny Romanových včetně dětí vyvolala zděšení a zrodila nové uprchlíky. A se šlechtou utíkali i prostí lidé, vojáci, poslušní příkazů důstojníků, a také rolníci ve vojenských pláštích...

...

Ztráta vlasti se pro mnohé stala tragédií...

Rusové v zahraničí se špatně sžívali s cizím prostředím a způsobem života ...

Rusko dále existovalo v knihách, písničkách, obrazech a filmech, vytvořených Rusy v zahraničí. Tak tomu bylo vždy - od Ivana Bunina po Andreje Tarkovského, od Svjatoslava Rericha po Michaila Šamjakina.

Vlastenectví je neslučitelné se strachem a nedůvěrou. Do vlasti se už nevrátil Bunin, Šaljapin, Rachmaninov, Pavlovová, Rerich, Nabokov, Sikorskij. K návratu se odvážně rozhodli Kuprin, Alexej Tolstoj, Vertinskij, generál hrabě Ignatjev, generál Jachontov... a měli štěstí: dožili své dny v úctě. Další rovněž slavné osoby čekal však jiný osud. V r.1939 se vrátila z Francie Marina Cvetajevová, která však byla dohnána k tomu, že v odlehle Jelabuze na sebe vztáhla ruku. A co říci o méně známých? Kolik bylo těch, kteří opustili Paříž, Řím, New York, Toronto, Charbin i Adelaide a dožili své dny za ostatním drátem na Kolymě či ve střední Asii...

... Strach z návratu tedy nebyl vyvolán jen záměrnými výmysly buržoazní propagandy, jak v té době tvrdily naše sdělovací prostředky.

Kolik tisíců nešťastných, tzv. "zavlečených osob", vržených zlými válečnými časy do cizích měst a vesnic, bylo odloučeno od domova! Ve své většině to byli lidé čestní, kteří se ničím neprovinili proti své vlasti. Ba naopak: spíš vlast - anebo přesněji řečeno režim, který ve vlasti vládl - se provinil proti nim. Vždyť dopustil nečekanou okupaci velké části našeho území na počátku války, kdy celé armády upadaly do zajetí pro nezkušenost nebo neschopnost velení - a potom, po skončení války, se zřekl těch, kteří bez vlastní viny se ocitli v zajetí a na druhé straně fronty.

...

A jestliže už chceme hovořit o spravedlnosti, pak můžeme být jen vděční těm zemím, které se ujaly tisíců nových vyhnanců, našich sovětských občanů bez domovů, hladových a otrhaných, kteří našli útočiště za hranicemi. My sami jsme se těchto "zavlečených osob" báli víc než bývalé šlechty a bílých generálů, oklikou jsme se jim vyhýbali a označovali jsme je za zrádce!

... Bylo však možné věřit všem? A co bývalí vlasovci nebo benderovci? Viděl jsem je v zahraničí, protože oni také vyhledávali setkání. Poslouchal jsem jejich příběhy, ale co odpovědět, to jsem často nevěděl. Bylo zřejmé, že nelze všechny házet do jednoho pytle. Vlasov nevytvářel své oddíly jen z katů, ochotných ke všemu. Hledal vojáky mezi ručarmějci, zastrášenými hitlerovským zajetím, pro které nebylo východiska, mezi těmi, kteří utrpěli příkoří při násilné kolektivizaci, jejichž blízcí byli pronásledováni, vypovězeni a popraveni. Stalinský režim, uplatňovaný jménem sovětské vlády, sám zplodil své nepřátele, kteří behužel viděli své protivníky ne v režimu, který odvrhl humanitní principy sovětské moci, ale v samotné této moci. Hitlerovská propaganda a po válce západní propaganda toho obratně využívala.

Nyní se na Západě někteří lidé pokoušejí tvrdit, že Vlasovova armáda byla armádou antistalinistů. To je nesmysl. Byly to jednotky vlastizrádců. Ale mezi nimi se vyskytovali i takoví, kteří na konci války hledali možnost přejít na stranu sovětské armády, aby vykoupili svou vinu a pomohli našim útočícím jednotkám. Nebyli však omilostněni. Vlasovci, kteří se dostali k nám do zajetí, byli posláni do vyhnanství a ti,

kteří nebyli zajati, se změnili v "zavlečené osoby". A dnes se dívají přes moře směrem k domovu - jaké to tam teď je? Někteří s nadějí. Mají v co doufat?

Ještě nedávno byl za vlastizrádce považován ten, koho v této pozici chtěla vidět moc, provádějící politiku "železné opony". Ocejchován mohl být Leninův spolubojovník, který nesoouhlasil s novým stranickým vůdcem, ze zraedy mohl být obviněn spisovatel, jehož kniha odporovala "duchu doby" anebo jiní, kteří se ocitli za hranicemi. Nyní však nastala doba, kdy je třeba velmi uvážlivě používat tohoto hanlivého označení, protože chceme vytvořit právní stát a jeho principy je třeba dodržovat.

Při právní reformě se bude muset přihlížet i k problémům emigrace - a ty nejsou jednoduché, ba dokonce jsou velmi trpké pro samolibé vlastence, neboť není nic dobrého v tom, že zemi opouštějí lidé po tisících. Ale tyto problémy existují a budou existovat, takže se nelze od nich odvracet. Jak naložit s problémem nuceného vysídlení? Podle jakého zákona je umožněno odnětí sovětského občanství? Za jaké činy? Zločiny? Pak ať je tedy takový člověk souzen a odsouzen. Za jiné činy? Jaké například? Kdo o tom rozhoduje? Před kým a jak se má nařčená osoba bránit?

Zdá se, že prvním vypovězeným byl Trockij, kterého Stalin nenáviděl. Už tehdy tento akt vyvolal protest svou nezákonností. Vždyť občan byl zbaven vlasti za to, že měl vlastní názor a hájil ho. Stalo se to před mnoha lety, ale tato praxe byla uplatňována znovu a znovu až do nedávné doby. Odpovídaly tyto kroky ústavě? Lidé se nemohli bránit takové zlovůli. Kdyby u nás existoval ústavní soud, mohli by se k němu odvolat a nesoouhlasit dokonce s rozhodnutím Nejvyššího soudu SSSR. Nepřípustnost těchto nezákonných praktik v demokratickém státě je očividná.

Nedávno se v Moskvě ve společnosti "Vlast", která má dobrou představu o situaci krajanů v zahraničí, začalo hovořit o právní stránce našich vzájemných vztahů. Mají daleko k dokonalosti. Uvažovalo se, zda nenastal čas, aby Nejvyšší soud SSSR přijal zvláštní zákon, upravující tyto vzájemné vztahy. Právní stát se i v těchto záležitostech musí opírat o právo a spravedlnost.

Rádi bychom věřili, že na podobné problémy se začneme dívat s moudrostí, humanismem, trpělivostí, důstojností, jak to odpovídá významné socialistické velmoci, nesnižující se v politice k malichernostem. Naše země v posledních desetiletích pozbyla mnoho výrazných talentů jistě i kvůli zaujatosti a nerozvášnosti, protože jsme se doma neuměli chovat k těmto lidem s politickým citem a taktem. To vše je nutno změnit. Bohužel však až po smrti jsme doma znovu přijali Andreje Tarkovského, Alexandra Galiče, Viktora Někrasova, tak jako kdysi Ivana Bunina. Tiskneme J. Brodského, zveme ke spolupráci vynikajícího ekonoma V. Leontěva, v časopisech legálně zveřejňujeme román V. Voynoviče a verše N. Koržavina, vedeme diskuse o knihách A. Solženicyna, k účasti na společných představeních v Londýně zveme A. Makarovou, hovoříme o výstavách M. Šemjakina. Ale kolik dalších a neméně významných jmen už nám nepatří! Baryšnikov, Nurijev, Rostropovič... Jsme ochuzeni, jestliže jejich umění nevidíme a neslyšíme...

Emigrace se skládá z mnoha vrstev a není jednotná. Je rozpolcena a rozdírána protiklady - sociálními, národnostními i náboženskými.

Ve třetí vlně odjíždí z SSSR mnoho sovětských Němců. Opouštějí zemi, na jejíž půdě se ještě za Kateřiny II. usadili jejich předci, vystěhovalci z Německa. Opouštějí ji nejen z ekonomických důvodů. Někteří zdůrazňují, že si už dost vytrpěli za Stalina - masové vypovězení, represe a v době po odhalení kultu jejich naděje potlačovala liknavost vlády zrovnoprávnit sovětské Němce s ostatními našimi národy nejen v občanských právech, ale i v možnosti je používat.

Odjezd Němců je také ztráta pro vlast. Ruští Němci dali naší zemi nemálo výrazných talentů, věnovali velkou práci rozvoji společnosti. A mohli by ještě venovat. Přece však odjíždějí ... a mnozí s bolestí ...

V zahraničí již dlouho existuje unikátní jev - ruskojazyčná literatura. Začala vycházet v prvních porevolučních letech ve Francii a Německu. V Západním Berlíně jsem viděl pořad místní televize. Jak se ukázalo, ve 20. letech našlo v Berlíně přístřeší 200 000 Rusů. V pořadu bylo zdůrazněno, jak velký význam měla pro Německo přítomnost ruských talentů. A já, když jsem slyšel tato slova, jsem si uvědomil, jak velký význam

měla jejich nepřítomnost u nás. Ztráty se vrší i nyní. Naše literatura s námořnickou tematikou není příliš bohatá, avšak autor povídky "Tři minuty mlčení" - Vladimov - je v zahraničí. Naše scéna pociťuje nedostatek nadaných režisérů, ale Jurije Ljubimova jsme nedokázali uchovat pro naše divadlo. Literatura a umění, které vznikají v emigraci, jsou totiž ruské. Naši pišící kolegové, kteří žijí za hranicemi vlasti, se nemohou odpoutat od témat, o kterých přemýšlí, a hlavně se nemohou vymanit z mocného vlivu ruského jazyka.

Heslo "kdo není s námi, je proti nám", na které naše země tak doplatila, už dávno ztratilo platnost. Představitelé společnosti "Vlast" mně sdělili, že nyní od základů revidují praxi styků se zahraničím a zahraničními krajany. Naše minulá politická nesnášenlivost zanechala tíživou stopu v krajanských koloniích. Tito lidé, kteří sami sebe nazývali "progresivní emigrací", se nebáli označovat za naše přátele, ačkoli si za to nemálo vytrpěli. Proč byli odrazováni mnozí čestní lidé, kteří nebyli nepřátelé Ruska a kteří nechtěli patřit k žádným skupinám, jen byli prostě vlastenci?

...

Jak velké národní bohatství se octlo v zahraničí! Částečně se nám nyní vrací zpět. Do vlasti se vrátila některá díla Marca Chagalla... Syn ruského vystěhovalce Armand Hammer, jeden z nejbohatších lidí v Americe, získal v zahraničí řadu obrazů našich největších mistrů a věnoval je Rusku.

...

Generální konzul SSSR v San Francisku V.M.Kameněv mně vyprávěl, že po výbuchu v Černobyli naši emigranti věnovali značné příspěvky na fond pro jeho záchranu a nedávno byla ještě větší částka věnována obětem zemětřesení v Arménii. Dětským zařízením v Irkutském kraji bylo odevzdáno 200 000 dolarů. V New Yorku se mě zeptal jeden bohatý emigrant: "A co když my pravoslavní v zahraničí začneme sbírat prostředky na obnovení chrámu Krista Spasitele?" Podle mého názoru je to chvályhodná myšlenka.

Do New Yorku byl spolu se mnou pozván i arcibiskup Makarius. Při rozhovoru v ruském televizním vysílání se rozhovor stočil i na dlouholeté nesmiřitelné vztahy k emigraci. Je čas vést otevřenou diskusi - trpělivě a bez nepřátelství.

Všech se nám zalíbila myšlenka: proč by v nejbližší době nemohli usednout ke "kulatému stolu" představitelé emigrantů a my, jejich krajané v SSSR, a pohovořit si o tom, jak dále společně žít.

Z Á J E M C Ů M O M A Ď A R S K O,

kteří neznají maďarsky a nemohou si tedy přečíst maďarské noviny v originále, jsou určeny *VINGERSKIJE NOVOSTI*, vycházející také anglicky a německy. Tento týdeník, který svým vnějším vzhledem i svou obsahovou náplní připomíná *Moskovskije novosti*, informuje především o přestavbových jevech. Tak například číslo 1 z ledna 1989 hned na první stránce přináší dlouhý článek o lidských právech a také článek o možnosti uzákonění systému několika stran. Na str.3 je úvaha o celoevropském domě, na str.8 o odstranění "tabu" na stávky a na str.9 rozbor románu Milana *K u n d e r y ŽERT*, ve kterém se připomínají i jiní čeští autoři, kteří v ČSSR nejsou vydáváni, například *Josef Š k v o r e c k ý*, *Luďvík V a c u l í k* a *Egon H o s t o v s k ý*. Hlavním redaktorem týdeníku je Jánoš Nemeš.

Sdělení, týkající se románu *ŽERT* je radostné. Jeho maďarský překlad měl vyjít v nakladatelství *Evropa* koncem roku 1968. Prodej knihy však byl zastaven a zdálo se, že natištěná kniha bude odvezena do stoupy. V r.1988 bylo však nečekaně zjištěno, že v nakladatelství *Evropa* se uchovalo asi 1700 exemplářů, které nyní přijdou do prodeje.

PRAVDA 22.2.1989

A. Č e r n ě n k o, Vilnius, L i t v a

Zvon a zvoníci

(Zkráceno)

Republika se stala arénou nejostřejších diskusí, v nichž se zrodilo nemálo zajímavých a reálných koncepcí rozvoje. Vznikl například model regionálního chozrasčotu jako výsledek práce vědců, politiků a tvůrčí inteligence. Avšak v poslední době plodná konkurence myšlenek ustoupila čistě politickým diskusím, vzdáleným praktické realitě. Vektor úsilí mnohých společenských seskupení se prudce stočil směrem k zostření vztahu mezi národnostmi. Je idealizován buržoazní model společnosti, který je stavěn do protikladu k celostátní přestavbě, zatímco jako žádoucí se jeví regionální uzavřenost.

Na plénu ÚV KSL promluvil A. Brazauskas, který se o mnohých jevech vyslovil s velkým znepokojením. Je nesporné, že KSL podpořila nejhrdznější hnutí za přestavbu a mezi nimi i skupinu "Sajudis", neuzavírá se před duchovenstvem ani před skupinou "zelených"; necouvá před řešením jazykových problémů a velmi aktivně hájí myšlenku regionálního chozrasčotu, který je účinnou zbraní proti diktátu ministerstev.

Mezi prvořadé úkoly, které chce KSL řešit, patří ekologické problémy, navrácení reálné moci sovětům a důsledná destalinizace.

Avšak stále častěji se projevují problémy tohoto nového pohybu... Na plénu ÚV bylo řečeno, že v činnosti skupiny "Sajudis" (ne-li v jejím celku, pak alespoň u jejích hlavních představitelů), je možno pozorovat tíhnutí ke krajnostem. Zárodky těchto stanovisek byly patrné už v počátcích hnutí, ale byly považovány za neoc růstu. Dnes se hnutí začalo vzdalovat od svého programu. Vědomě nebo nevědomky se část "Sajudisu" (podle A. Černěnka) blíží k heslům antisocialistické "Ligy" a takzvané "strany litevských demokratů".

"Sajudis" a další skupiny vydaly už více než 40 titulů o celkovém nákladu asi půl milionu exemplářů. V těchto publikacích předkládají materiály spíše provokační než konstruktivně kritické, říká A. Černěnko. Archeoložka R. Rimantene například tvrdí:

na stránkách "Obrody" (5.1.1989), že existuje "stará neveřejná instrukce", podle níž v hlavním městě republiky nemá zůstat více než 40% původního obyvatelstva a v celé republice 60%. Dál píše, že pracující, přijíždějící do Litvy z jiných částí SSSR, jsou předbázně instruováni, aby v novém bydlišti vytvářeli protilitevské jádro, což se prý autorka dozvěděla přímo od předsídlenců.

Podle A.Černěnka jsou to provokační tvrzení, která zasévají národnostní nesnášenlivost a způsobují rozkol mezi konstruktivně naladěnými členy strany a veřejností. Stranický tisk prý buďto nedrží krok s událostmi nebo se stahuje do bázlivé neutrality.

"Proč tajemníci městských a okresních výborů strany ve skutečnosti propagovali stranický tisk různými hnutími a seskupeními, místo aby principiálně hájili stranické pozice?" ptá se A.Černěnko. Zdůrazňuje, že je to otázka velmi důležitá, protože mezi komunisty je vrstva s nepevnými zásadami a někteří členové ze strany vystupují.

Na setkání rady sejeu "Sajudis" s delegáty Evropského parlamentu bylo podepsáno prohlášení, které je zjevně nepřátelské vůči Litvě, říká A.Černěnko. Bohužel ho podepsali i někteří straníci. Je znepokojující, píše A.Černěnko, že tato tendence je patrná v řadě stranických výborů a rovněž v ÚV KSL.

Bohužel během předvolební kampaně komunisté mnohde přenechali iniciativu "Sajudisu". Výzkum veřejného mínění ukázal, že při přijímání politických rozhodnutí se asi třetina komunistů a komunistek orientuje na "Sajudis". Na plénu ÚV KSL bylo zdůrazněno, že hrozba rozkolu na národnostní bázi je vážná. Až ke konfrontaci dospěl spor o jazyk mezi krajním křídlem "Sajudisu" a "Jednotou", která sdružuje nelitevskou část obyvatelstva a která volí stávkové způsoby boje. Deklarativní výzvy ke konsolidaci zůstaly zatím na papíře a vážně neutuchají. Toho využívají otevřené protisocialistické síly, říká A.Černěnko, které vytyčují hesla počínaje "etnickou čistotou" až po "vystoupení z SSSR", kterýžto požadavek (podle A.Č.) vyplývá z dokonale politické nevzdělanosti a ekonomického hazardérství.

"Nyní je módní neschvalovat kroky ÚV a vlády," řekl na plénu ÚV tajemník měst.výboru KS z Vilniausu.

Podle názoru předsedy Rady ministrů Litvy V.Salsuskase chybí objektivní výzkumy vědců, jejichž úlohou by bylo zhodnotit protikladné ekonomické a sociální koncepce, které jsou dnes předkládány jak zprava, tak zleva.

Rostou negativní jevy v právní oblasti - rozkrádání, chuligánství, alkoholismus, finanční machinace. Těchto jevů opět využívají síly, mající daleko k přestavbě, říká A.Černěnko.

A.Brazauskas na plénu řekl, že vytvoření normálních podmínek společenského rozvoje je neslučitelné s očerňováním KS a podryváním autority jejích představitelů i s idealizací buržoazního řádu v rozhlase, tisku, televizi a v publikacích různých neformálních seskupení. Stranické výbory musí sjednocovat všechny pracující bez rozdílu do jedné fronty za přestavbu, ať tito pracující patří či nepatří k neformálním skupinám.

PRAVDA 1.3.1989

O. M e š k o v, A. Č e r n ě n k o

M E Z

Úvaha o občanských hnutích
v Lotyšsku

Dnes je politická situace v Lotyšsku nejednoznačná. Není možno odvracet zrak od tohoto faktu, zaretušovávat situaci a tím spíše lakovat všechny její protikladné nusnce tak, aby se jevila jako přestavba. Neboť fakt, že se v Lotyšsku utkala různá občanská hnutí, je realitou, která vyžaduje, aby byl postižen její zásadní smysl.

O tom všem jsme uvažovali minulý čtvrtek v Rize, kudy procházely dva proudy demonstrantů. Šly mimo sebe tak, že jeden míjel druhý. Avšak předěl, který je dělil, nebylo možno překlenout. Jedni nesli plakáty a hesla Interhnutí, vyzývající k jednotě všech národů, žijících v Lotyšsku, druzí jim do očí metali obvinění, že jsou "migranti" a "okupanti".

... Dvě hodiny předtím jsme seděli ve "štábním bytě Národní lotyšské fronty (NLF) a zapisovali jsme si základní body programu tohoto hnutí. Naši hostitelé - člen vedení dumy NLF Janis Škarpas, tajemnice vedení Sandra Kalniete a vedoucí informačního střediska Saraite Elberte vyjmenovávali problémy, které je nutno řešit. V rozhovoru dominovalo slovo "boj". S čím? S agresivní hospodářskou politikou centra, založenou na nepromyšlené imigraci pracovních sil, v jejichž záplavě se utápí lotyšský národ. Za statut lotyšského jazyka jako jazyka státního. Za vytvoření toho ekonomického modelu, který by dovolil změnit profil mnohých odvětví, aby bylo možno dát přednost tradičním. Za zachování ekologické rovnováhy, za sociální spravedlnost, za zachování lotyšského etnika. Boj, boj, boj...

... Všechny tyto úvahy otázky řeší u ÚV Lotyšska a podtrhuje přitom přání spolupracovat s věcně uvažujícími lidmi z NLF.

Aby bylo učiněno spravedlnosti zadost, je třeba říci, že toto společné úsilí v duchovní oblasti už přineslo své plody. Jsou to zdravé příznaky toho, že přestavba zapouští hluboké kořeny. Ale jaké jsou výsledky spolupráce v praktické oblasti? Ano, je možno hovořit o probuzení společenského vědomí. O aktivizaci duchovního života a o jiných závažných momentech. Ale spustíme se na naši hříšnou zemi a povšimněme si praktických otázek. Například bytového problému.

Nedostatek bytů je nyní jedním z nejbolavějších problémů. V Lotyšsku a především v Rize nebyl splněn ani jeden plán výstavby bytů. Na byt čekají ještě i ti, kteří se přihlásili v roce 1966 ... Je možné vinit období stagnace a deformovanou ekonomiku... ale dnes snad by už bylo možno napřít všechny síly na vyřešení tohoto bolestivého problému... Tím spíš, že i NLF a další společenské organizace ve svých deklarativních prohlášeních podporují řešení této otázky... avšak prakticky nepomohly v ničem.

Přitom v bojích o byt se velmi často lidé dopouštějí nedovolených hmatů. Není to dávno, co "říšští starousedlíci" násilím obsadili dům na ulici Těreškovové. Konflikt okamžitě nabyl nezdravý národnostní ráz, protože byly byly určeny pro stavbaře, které Lotyšsko tak potřebuje, avšak stavební dělníci jsou většinou přistěhovalci. Sněhová koule za sebou strhla lavinu: jedni začali naříkat na "migraci", druhí na "diskriminaci". Je to sice nicotný fakt, svědčí však o obrovských svazových problémech, jejichž dramatismus mnohokrát převyšuje jejich zanedbatelný význam.

Podobných jevů, majících původ v čistě každodenních starostech, je tolik, že mnohdy vyúsťují v trapnou konfrontaci. Pro nikoho už není tajemstvím, že v NLF se sdružili především Lotyši a v Interhnutí nelotyšské obyvatelstvo. Jejich počty jsou přibližně stejné a počet přívrženců také. Ať dnes jakkoli proklínáme stalinismus, voluntarismus a agresivní politiku období stagnace, která vedla k neproporcionálnímu přílivu pracovních sil z jiných oblastí země, realita je realita. Je třeba z ní vycházet a brát přitom v úvahu komplex zájmů různých národů.

Politický úkol dne je konsolidace. Přitom však ke sjednocení a vzájemnému pochopení v boji za přestavbu, k níž se tak

deklarativně hlásí NLF, nedochází ani v praktické, ani v politické rovině. Dochází však k opaku. NLF, která nesporně hájí tak významné národní hodnoty, jako je jazyk, kultura, tradice a zvyky, jako by "pozapomněla" na to, že v republice je mnoho-národnostní obyvatelstvo.

Dál A. Černěno a O. Meškov tvrdí, že mnozí příslušníci jiného než lotyšského národa, kteří poměrně dost dlouho neměli možnost vést diskusi, nyní z toho důvodu krajně podrážděně přijímají dokonce i konstruktivní návrhy NLF. Možnost veřejného projevu, která byla podle autorů poskytnuta jen NLF, nemohla prý nevyvolat tuto reakci. A je to prý pochopitelné: když na tebe jako na účastníka Vlastenecké války a pak stálého kvalifikovaného dělníka, který pomáhal osvobozovat a budovat zemi, ukazují prstem jako na viníka všech neštěstí, jako na jakýsi demografický balast, mimovolně si shromažďuješ prostředky obrany. Často je to rub akcí tvých oponentů. A účtyhodná manifestace k výročí Rudé armády, jak říkají autoři článku, na které se shromáždili desítky tisíc nelotyšských občanů, to prý názorně potvrdila. Interhnutí (podle Černěnka a Meškova) okopírovalo pouze jednu z počátečních metod, používanou NLF.

Zástupy šly a šly, nad nimi se pohupovala hesla - a vedle stáli mladí lidé s jinými nápisy v rukou, z nichž nejméně urážlivý byl nápis "okupanti".

A bylo nám nevýslovně líto, že toto mohutné citové zaujetí, tato drahocenná lidská energie odchází bez užitku, aniž by se přetvořila ve větší počet bytů anebo spotřebního zboží - uvažují autoři.

Největší halas nastal po uveřejnění Zákona o státním statutu lotyšského jazyka. Nikdo nepochybuje, že tento statut je životně důležitý. Ale co bude se značným procentem obyvatel nelotyšského původu? Podle mínění Rusů a občanů jiných národností má návrh zákona diskriminační ráz, je vážnou překážkou pro služební postup, brání dětem v přístupu k některým povoláním a v získání vysokoškolského vzdělání. Zákon způsobuje, že lidé byli rozděleni do kategorií, což podle názoru nelotyšů uráží lidskou důstojnost.

Ještě jednou podtrhují (zdůrazňují autoři), že Interhnutí do dnes nemělo své publikační možnosti a platformu pro diskusi

o tomto problému. Tisk zveřejnil jen text zákona, který především vycházel z návrhů NLF. Zdálo by se, že za těchto složitých národnostních poměrů bylo možno zpracovat i alternativní projekt. Anebo stranický tisk či televize měly umožnit diskusi na demokratické základě. Rovněž představitelé NLF měli provádět vysvětlovací kampaň pro objasnění svých myšlenek a perspektivních účinků zákona.

"Ano, to jsme přehlédli," souhlasí člen předsednictva dumy NLF Janis Škapars.

Jestliže však vedení NLF cosi přehlédlo, stranické výbory naopak měly předvídat, kam může vést dvojsečná situace, kdy jedni mohou říkat vše včetně chválení buržoazního řádu Ulmanise, zatímco jiní jsou odsouzeni k němotě, říká černěnko a Meškov. "A kdo je k této němotě odsouzen?" ptají se znovu oba. "Veteráni, jejichž život je spjat s Rudou armádou, kteří se obětovali pro osvobození Evropy od fašistického moru, 'jinojazyčná' dělnická třída, která tolik dokázala..."

Nebyla by správná domněnka, že ÚV Lotyšska chce vzniklou situaci nějak zaretušovat. V ÚV mají o situaci i dost informací, jasně vidí rozestavení sil a mají také dost propagandistických prostředků. Bylo například vydáno rozhodnutí o vytvoření tiskového orgánu "Interfronta", který jistě pomůže odstranit "informační napětí", říká Meškov a Černěnko. Za smělý politický čin je nutno považovat rozhodnutí o zveřejnění materiálů z pléna ÚV KSLotyšska v r.1959, na něž došlo k významným prohrškům proti demokracii před záminkou boje proti nacionalismu. Je to právě Komunistická strana, která zpracovává republikový chozrasčot. Ale přitom všem vznikla jakási prázdná místa právě v oblastí styku s lidmi. Zvláštní byl pohled na to, že při nedávných demonstracích byly lidské masy vedeny jen dvěma silami - Internutím na jedné straně a organizátory provokačních výpadů proti Rudé armádě na straně druhé.

Je to nelichotivé konstatování, ale je třeba říci, že ani jeden ze stranických pracovníků neriskoval účast v této demonstraci, nepokusil se vystoupit v otevřené diskusi s dezorganizovanou a nezralou mládeží. Členové ÚV ani městského výboru strany nepovažovali za nutné promluvit na anohatisícovém mítinku, který byl svolán na náměstí Vítězství radou xxxzxxxk

válečných veteránů a Interhnutím. Tento mítink byl zavčas ohlášen a bylo snad možno předpokládat, že se ho zúčastní mnoho lidí. Je nepochopitelné, proč ho nebylo využito k navázání kontaktu s lidmi a k vyjádření stanoviska strany k velmi závažným problémům, které vzrušují republiku a o nichž se na mítinku hovořilo. Konec konců jak jinak se má hájit linie strany?

Není toto právě ten důvod, proč si v Litvě (a také v řadě jiných oblastí) plody velkého tvůrčího úsilí straníků i nestraníků mohou připisovat jiní lidé než oni?

...

Znepokojení vyvolává ještě jeden fakt. Vedoucí činitelé NLF se před demonstrací 23. února oficiálně distancovali od všech eventuálních akcí jejich nezralých účastníků. A nejen to. Všechny své členy varovali, aby se zdržovali jakýchkoli projevů. Avšak to přesvědčivě dokazuje, říkají autoři článku, že od některého křídla už se odpoutala "impulsní" skupina, která neuznává žádnou autoritu a kterou už neovládá NLF. Bylo by naivní se domnívat, že to nejhorší v jejich činnosti je mávání plakáty s nápisy SSSR pod zobrazením draka a KGB pod obrazem želvy. Věc je však vážnější, protože do živého organismu Rigy se zahryzávají zcela reální dráčky destabilizace, otevřených provokací a antisovětsismu. K "radikální demokracii", kterou hlásá NLF a k přestavbě to nemá žádný vztah. To vše jen bez užitku odvádí duchovní a fyzickou energii lidí a odvrací ji od řešení životně důležitých problémů, které se nahromadily v hospodářské a sociální sféře.

A vždyť právě zde se řeší jak osud přestavby, tak osud našich plánů na demokratizaci společnosti. Je již čas, abychom všichni pochopili, že období mítinkové demokracie musí ustupovat demokracii tvůrčí. Samotným vášnivým zápalem a emocemi, které jsou někdy uměle podněcovány, se nic plodného nevykoná.

Podle časopisů :

TÍDENÍK AKTUALIT č.7, 1989

MOSKOVSKIJE NOVOSTI č.6 z 5.2.1989

Při navrhování poslanců k březnovým volbám někdy emoce vyústily dokonce ve skandály. Stalo se tak například na schůzi v jednom z moskevských volebních obvodů, kde kandidoval Vitelij K o r o t i č. Hlavní redaktor časopisu OGOŇOK nenašel podporu voličů ve své mateřské organizaci - Svezu spisovatelů - podobně jako akademici A.D.Sacharov a R.Z.Sagdžev, jejichž kandidatura neprošla v Akademii věd SSSR. Kandidovali proto v Moskevských územních okruzích.

Akademik A.D. S a c h a r o v řekl o svém předvolebním programu, že odpovídá jeho stanoviskům, vyjádřeným v knize "O zemi a míru". Shrnul je do 6 bodů:

1) Likvidace administrativně-direktivního systému a nahrazení pluralismem s tržními regulátory a konkurencí. Volný trh pracovních sil, výrobních prostředků, surovin a polotovarů.

2) Sociální a národnostní spravedlnost. Ochrana lidských práv. Otevřenost společnosti, svoboda přesvědčení, možnost svobodně si zvolit zemi a bydliště. Svoboda sdružování, mítinků a demonstrací. Kontrola společnosti nad přijetím nejdůležitějších rozhodnutí. Revize zákona o volbách a korekce ústavy.

3) Vymýcení důsledků stalinismu, vybudování právního státu. Otevření archivů NKVD, zveřejnění údajů o zločinech stalinismu a o represích.

4) Zlepšení organizace vědy zvláště na vysokých školách. Rozšíření mezinárodních kontaktů. Podpora vědecké práce iniciativních skupin, zvýšení úlohy Akademie věd v základním výzkumu a její odpovědnosti za ekologické a ekonomické expertízy.

5) Podpora politiky odzbrojení a vyřešení regionálních konfliktů. Zkrácení vojenské služby.

6) Sbližování socialistické a kapitalistické soustavy, doprovázená vstřícnými pluralistickými procesy.

LITĚRATURNAJA GAZETA č. 5 z 1.2.1989

Za Svaz sovětských spisovatelů kandidují na poslance tito spisovatelé:

V.P.Astafjev, V.V.Bykov, J.P.Voronov, hlavní redaktor Literaturnoj gazety, A.T.Genčar, S.P.Zalygin, hlavní redaktor časopisu Novyj mir, L.M.Leonov, J.M.Marcinkjavičjus, V.G.Rasputin, V.M.Sangi, O.I.Čiladze, I.K.Čobanu, první tajemník Svazu spisovatelů Moldavie, A.Jakubov, první tajemník Svazu spisovatelů Uzbekistanu.

Za zveřejněnou kandidátkou je na první stránce Litgazety také volební prohlášení Viktora Astafjeva a Adyla Jakubova. Viktor Astafjev, který je už dlouhá léta poslancem, nyní slibuje, že už nebude bezmyšlenkovitě hlasovat pro všechny návrhy, jak se to praktikovalo doposud, ale že si vše důkladně rozmyslí. V krátkém interview odpovídá na otázky LG také akademik

S a c h a r o v:

1) Jak hodnotíte první etapu nynější volební kampaně?

Mohu mluvit jen o tom, jak probíhala v akademickém prostředí. Navrhování kandidátů probíhalo velmi demokraticky a odráželo mínění většiny lidí, kteří pracují v akademii. Navrhovali ty, kdo se opravdu zabývá vědou, a to jsou hlavně mladí lidé, takže byli vybráni hlavně oni.

2) Co se vám líbilo na nové praxi vybírání kandidátů? Není nebezpečí, že největší šanci budou mít mluvkové a demagogové?

Jiná byla situace, když probíhalo rozšířené zasedání prezidia AV SSSR. Převládali tam lidé, zaujímající vysoké postavení, představitelé akademických ústavů. Podle mého názoru tito lidé svou úlohu nesplnili, protože ~~ne~~ nevzali v úvahu názory pracovních kolektivů, i když podle zákona byli povinni to udělat. Dopadlo to tak, že ti, kteří byli navrženi pracujícími, neprošli ve své většině na prezidium. Mimochodem na 25 míst bylo vybráno jen 23 kandidátů.

Mně navrhovalo 55 ústavů, ale nedostal jsem se mezi kandidáty. Prošli hlavně ředitelé akademických ústavů. Proč dávat přednost ředitelům? Zasedání prezidia, jak se mi zdá, nesplnilo svou funkci, zatímco pracovní kolektivy se s úkolem vypořádaly dobře.

MOSKOVSKIJE NOVOSTI č.2 z 8.ledna 1989

Trvání na své pravdě

(Vědec, odsouzený k šesti měsícům trestu není svými kolegy "omilostněn" ani po pěti letech.)

V roce 1983 proběhl v Kyjevě proces ve věci Iriny R a - t u š i n s k é, která byla obviněna z antisovětské propagandy a agitace. Po třech letech vězení byla Ratušinská před stanovenou lhátou osvobozena a bylo jí dovoleno vycestovat za hranice. Pro rodinu Grišinovu však nebyl do dnes vynesena osvobozující rozsudek.

Pro Olega a Marinu Grišinovy bylo uvěznění Ratušinské překvapením. V jejich bytě - plném ruchu a otevřeném pro všechny - Irina nebyla každodenním hostem. Přicházela s některými z jejich společných známých, četla verše, vedla prudké spory, zlobila se, když jí odporovali a snažili se ji přesvědčovat, že nemá pravdu. Všechno to ani vzdáleně nepřipomínalo nepřátelskou propagandu...

Ještě větším překvapením byly pro Olega a Marinu požadavky prokuratury, aby proti Ratušinské svědčili u soudu. Zveřejnit to, o čem se hovořilo v kruhu přátel v polemickém zápalu, pokládali Grišinovi za zradu. Za odmítnutí svědecké výpovědi byli odsouzeni podle § 179 trestního zákona USSR k šesti měsícům nucených prací.

Pro Marinu lháta trestu uběhla za půl roku a bývalá vedoucí odborná pracovnice jednoho z kyjevských vědeckých ústavů se stala ženou v domácnosti. Olegových šest měsíců se protáhlo na dlouhá léta. Na žádost vědecké rady Ústavu fyziologie rostlin AV SSSR se usnesla Všesvazová komise pro udělování vědeckých hodností, že Grišin bude zbaven hodnosti kandidáta věd, takže Grišin nadále pracuje jako mechanik v tom podniku, do kterého byl poslán z rozhodnutí soudu. V jeho původním zaměstnaneckém ústavu vzpomínají na Grišina jako na podivína, který si sám zpackal kariéru.

Ale sedm kyjevských vědců z jiných ústavů zaslalo předsednictvu Komise pro udělování vědeckých hodností při Radě

ministrů SSSR žádost o vrácení vědeckého a zaměstnaneckého postavení Olegu Grišinovi. Všesvazová komise poslala žádost do ústavu. Tam sestavili zvláštní komisi pro přezkoumání případu za předsednictví bývalého vedoucího Grišiny laboratoře, biologa Borise Guljajeva, DrSc.

Komise se obrátila na právníka. Právník neporadil. Tak se rozhodli požádat o kádrový materiál odpovídající instituce. Jako první odpověděl podnik, ve kterém nyní bývalý vědec pracuje. S velkým potěšením jsem četl posudek, jediný dokument, sepsaný bez licoměrných úskoků, bez chytračení, beze strachu z budoucí odpovědnosti. "Vážený, dobrý, vždy ochotný pomoci... atd." Dělník Alexej Kucharčuk v rozhovoru se mnou hodnotil všechno to, co se s Grišinem stalo, jako nešťastnou náhodu a šel se smíchem: "Koho všechno jsem tady za svých 30 let nezaučoval, ale učit své profesi vědce - to jsem dělal poprvé. Musí se vrátit do svého ústavu. No - něco se stalo, ale kdy už to bylo? Copak má celý život nést kříž viny?"

Tolik dělník. Kolegové vědci se však v další etapě rozhodli poradit s prokuraturou. Ta tomu přece nejlíp rozumí! A nikdo si nepoložil prostou otázku: proč právě prokuratura by měla nejlépe vědět, zda si Grišin zaslouží, aby mu byl vrácen vědecký titul? Copak prokuratura je vědecká instituce?

Mimochodem, Boris Guljajev přede mnou ani neskrýval, že všichni do jednoho jsou ne-li přímo vystrašení, pak tedy přinejmenším v rozpacích, i když ~~o~~ o vědeckých kvalitách nebohého Grišina nikdo nepochybuje. Jenže titulu byl zbaven ne kvůli ~~o~~ vědecké neschopnosti, ale z morálního hlediska. Aby ostatním prostě zašla chuť! A v předpisech je bod o mravní odpovědnosti.

Ano, takový bod tam je. Ostatně, není už na čase, aby se s ním Komise pro udělování vědeckých hodností vypořádala? Bod nic neřeší, přece rozhodují lidé. A právě tito lidé kdysi v Akademii věd rozhodli, že Andrej Sacharev nemá být zbaven hodnosti akademika. Ovšem Grišin nemá takové zásluhy a není tak proslulý, ale cočpak ho to jako člověka snižuje?

Než jsem se setkal s bývalým ředitelem ústavu, členem - korespondentem AV Ukrajinské SSR Dmitrijem Grodzinským, už

jsem o něm dost slyšel. O tom, jak oddaloval rozhodnutí o případu, jak manévroval a jak bojoval proti rozhodnutí, i když se nedá říci, že příliš houževnatě. Jak hledal různá východiska a všelijaké skuliny, aby nemusel nespravedlivě zakročit proti Grišinovi. Všechno však bylo marné. A když i jemu pohrozili, vzdal to. To vše mi ovšem Grodzinskij nevypravoval sám, ale dozvěděl jsem se to od jiných. Grodzinskij mi však bez jakýchkoli vytáček řekl o sobě i o ostatních: "Vědě tahle historie čest nedělá. Všechno to vypadalo velice ošklivě. Někteří s Grišinem sice pocítovali soucit, ale neodvážili se to ani naznačit."

Nikdo ... nikdo se dokonce ani nepokusil objasnit, proč vědec jednal právě tak a ne jinak, i když všichni zneli jeho "staromódní" chápání cti.

Grišinův čin kolegové hodnotili nikoliv z hlediska obecné lidské morálky a etiky, ale podle okamžitých požadavků. A tento okamžik se v jejich očích rozrůstal do osudové velikosti, takže proti němu nebylo možno nic podniknout.

No dobře, tehdy ... Ale dnes? Pročpak jsou náhle všichni zase tak nejistí, proč hledají ten osudový prst, který přikazuje, že se musí poslouchat i dnes? Ze setrvačnosti, ze zvyku, z nechuti brát na sebe odpovědnost, protože se to už stalo naší druhou přirozeností?

Proč devět vědeckých pracovníků (beznála celá vědecká rada) tehdy vyslovilo svůj názor na Grišinův osud, aniž se zeptali prokurátora, a proč se dnes celý vědecký ústav namáhá s hledáním té instance, která by byla ochotna vzít na sebe odpovědnost?

Jak to, že stát uznal za vhodné dát milost Ratušinské, avšak člověk, který měl jen nepřímou účast na její záležitosti, nebyl dosud zproštěn viny ani od svých kolegů? Milosrdenství - to jsme my nebo INSTANCE? Trvání na své pravdě - to je ten barometr, kterým se dnes měří mravní klima společnosti.

Těsně před mým odjezdem z Kyjeva mi nový ředitel ústavu Vladimír Morgun řekl, že si netroufá předvídat výsledek jednání, že ale zaručuje plnou objektivitu. Jenže já bych chtěl, aby garance byly subjektivní. V té naší vychvalované objektivnosti je nějak mnoho chladu a školometství.

Grišin si na osud nestěžuje. Pracuje na tři směny, vášnivě čte časopisy, vychovává vnučata, na nic nečeká a jako dřív

se horlivě pře o všech událostech. Ke cti jeho přátel důležno říci, že v jeho bytě není prázdno a že se tam nadále bouřlivě debatuje.

P.S. Když šlo toto číslo do výroby, bylo nám z Kyjeva oznámeno, že se vědecká rada Ústavu fyziologie rostlin AV USSR obrátila na Vsesvazovou komisi pro udělování vědeckých hodností se žádostí znovu projednat otázku navrácení titulu kandidáta chemických věd Olegu Grišinovi.

LITĚRATURNAJA GAZETA č.1 ze 4.1.1989

N. V a s e c k i j, DrSc

L I K V I D A C E

(Kdo a proč zabil Trockého: svědectví
a verze různých let)

"Sart mezinárodního špióna" - redakční článek s tímto názvem se objevil v Pravdě 24.8.1940. Říkalo se v něm: "Telegraf přinesl zprávu o smrti Trockého. Podle sdělení amerických novin byl na Trockého, který žil v poslední době v Mexiku, spáchán atentát." V článku bylo uvedeno i jméno atentátníka a jeho politická příslušnost. Tvrdilo se, že je jím Jack Mortan Wandendreish, jeden z nejbližších spolupracovníků a následovatelů Trockého. Poté následoval krátký životopis zemřelého a popis jeho politické činnosti. "Skonal člověk, jehož jméno stíhalo opovržení pracujících na celém světě, člověk, který mnoho let bojoval proti věci dělnické třídy a její avantgardy - bolševické strany. Vládnoucí třídy kapitalistických zemí ztratily svého věrného přísluhovače. Zahraniční rozvědky byly zbaveny dlouholetého ostříleného agenta a organizátora vražd, který se neštítel žádných prostředků pro dosažení svých kontrarevolučních cílů. Trockij se chytil do svých vlastních sítí, když předtím klesl až na dno lidského marasmu."

Článek končil oficiální verzí vraždy:

"Zavraždili ho jeho vlastní přívrženci, ti, které on sám učil úkladným vraždám, zrádovství a škádcovství proti dělnické třídě a proti zemi Sovětů. Trockij, který organizoval zákeřné zavraždění Kirova, Kujbyševa a M. Gorkého, se stal obětí vlastních intrik, zrady, podlosti a zločinných praktik."

Jak je vidět, celý článek a sama verze vraždy zcela odpovídá duchu doby. Později se už nikdo ve skutečnosti nevrátil k této verzi vraždy a k hodnocení činnosti Trockého ve 30. letech (? - otazník překladatele). Není to náhoda. Hodnocení, zformulované Stalinem, zůstávalo stále v platnosti a podle

ného trockismus po svém odhalení přestal být "komunistickou frakcí", ale změnil se v "přední oddíl kontrarevoluční buržoazie". Z toho plyne i zřeknutí se ideologických metod boje proti trockismu formou polemiky.

Ale vraťme se o krok nazpět. Pokusíme si znovu promítnout závěrečné scény tragedie, která se odehrála čtyři dny před zveřejnění článku v Pravdě. Mimochodem řečeno, analýza fenoménu trockismu a Trockého by se nejspíše měla provádět formou politické studie. Zavraždění Trockého by pak bylo jen jejím prvním článkem.

X X X

Začneme od konce

20. srpna roku 1940 asi v šest hodin večer v zahradě vily Trockých v Coyocacanu uviděla N.I. Sedovová (druhá žena Trockého) svého manžela v doprovodu mladého muže. Tento člověk se u nich poprvé objevil před třemi měsíci, právě v ten nešťastný den - 24. května - kdy skupina osob, převlečených do uniforem mexické policie a armády, spáchala atentát na jejího manžela.

Když si Sedovová vzpomněla na tu hroznou událost, mimoděk se zachvěla. Stále ještě jí v uších zněla střelba, během níž se jim do stěn pokojů zavrtalo 300 kulek a do oken bylo vhozeno několik zápalných granátů. Sama sice utrpěla jen lehčí popáleniny, ale lehce zraněn byl i její vnuk a manžel.

Odpovědnost za atentát na sebe vzal výtvarný umělec, zabývající se monumentální tvorbou, David Alfaro Siqueiros. Je typické, že po zprávě o neúspěchu rozhořčeně zvolal: "A všechno nadarmo!"

Na rozdíl od atentátníků Siqueirosovy skupiny byl vrah tentokrát sám. Postupoval s rozvahou a beze spěchu, zvažoval každý krok a tím neuvěřitelně připomínal Rodiona Raskolnikova z nesmrtelného románu Dostojevského.

Podobně jako jeho literární vzor také reálný vrah pečlivě plánoval přepadení. Podle záznamů tajemníků Trockého v knize návštěv byl ve vile dvanáctkrát. Byla sečtena i celková doba jeho pobytu v domě: činila 4 hodiny a 27 minut.

Stejně jako Raskolnikov, který před vraždou navštívil svou oběť, rovněž i vrah Trockého s ním rozmlouval 12 dní

před zločinem. Přitom ve srovnání s předchozími návštěvami u něho strávil rekordní dobu - asi hodinu - a to poprvé osamotě.

Později Sedovová nikoli bezdůvodně považovala tento rozhovor za generální zkoušku vraždy. Všimla si nápadné nervozity mladého muže, který byl jindy naprosto klidný. Nehledě na vedro měl v ruce plášť. Zřejmě už tehdy měl s sebou horolezecký cepín (vzpomeňme na Rakolnikovův kabát, který měl vevnitř sadyčku na zavěšení sekery). Formálním důvodem pro návštěvu byla žádost o zkorigování článku, ve kterém byli kritizováni američtí trockisté za odklon od hnutí. V kabinetu zůstal vrah za zády pána domu, který četl článek. To se Trockému nelíbilo a tentýž večer o tom pověděl ženě. Celá záležitost ho velmi zneklidnila, avšak žádná opatření k dosažení větší bezpečnosti nebyla podniknuta.

Poslední akt dramatu proběhl následovně: úder byl zasazen horolezeckým cepínek do zátylku. Byl natolik silný, že rána na hlavě dosahovala 7 cm. Avšak první hodiny po zranění byl ještě Trocký při vědomí a dokonce odpovídal na dotazy ženy a sekretářů. Lékař, který se dostavil, oznámil, že nevidí "nic vážného". Raněný byl okamžitě hospitalizován.

Ráno 21. srpna měl Trockij dojem, že je mu lépe a dokonce požádal, aby mu byly předloženy statistické údaje o francouzské ekonomice. Pak se však jeho stav prudce zhoršil. Všechny snahy chirurga a jeho pěti asistentů o záchranu pacienta byly marné. Jedna z posledních vět umírajícího byla: "Věřím v triumf IV. Internacionály. Vpřed!" V 19 hodin 25 minut Trockij zemřel.

Vrah

Nebyl jím Jack Mortan Wandendreish, jak se tvrdilo v Pravdě, ale člověk s pasem na jméno kanadského občana Francka Jacksona. Jeho pas však nebyl pravý a mělo se za to, že jde o belgického státního příslušníka Jacka Mornara, který přijel jako turista z USA do Mexika v Tijuana roku 1939.

Během vyšetřování se však ukázalo, že i toto jméno a občanství je falešné. Vrah byl ve skutečnosti španělského původu a jmenoval se Ramon del Rio Mercader. Narodil se 7. února 1913 v Barceloně v dobře zaopatřené rodině. Kromě něho byly v rodině ještě čtyři děti. Mercaderovi rodiče se brzy rozešli a matka

s dětmi odjela do Paříže.

Životopis Ramona byl typický pro lidi jeho okruhu: studium v lyceu, armáda. V r. 1935 se ve Španělsku účastnil mládežnického hnutí. Byl uvězněn, ale brzy osvobozen vládou Národní fronty.

V létě r. 1939 se Mercader v Paříži seznámil s občankou USA ruského původu Sylvii Agelovou-Maslovovou. Byla přesvědčenou trockistkou a vášnivou obdivovatelkou samotného Trockého. Agelová se zúčastnila zakládací konference IV. Internacionály (září 1938 v Paříži).

Byla vnějškově nevýrazná, ale zhyčkaná pozorností mužů a navíc starší než Mercader o několik let. Přesto se o Mercadera vážně zajímala. Mercader však projevoval sympatie mladší Sylviině sestře, se kterou ho Sylvie seznámila. Prostřednictvím sester získal Mercader důvěru Alfreda a Margarety Rosmerových, kteří byli blízkými přáteli rodiny Trockého a spoluorganizátory ustavující konference IV. Internacionály. Právě oni to byli, kdo uvedli Mercadera do domu jeho budoucí oběti.

Motivy zločinu

Vrah z románu Dostojevského se chtěl stát nejen "milionářem", ale navíc chtěl dokázat celému světu a hlavně sobě samému, že může být "Napoleonem". Čím se řídil vrah Trockého?

Když agenti tajné policie přijeli na místo vraždy a v čele s generálem Sanchezem Salazarem začali zločin vyšetřovat, v kapse Mercaderova pláště našli několik stránek strojopisného textu. Pod nimi byl podpis vraha a datum - 20.8.1940. U soudního vyšetřování tento text figuroval v podobě "dopisu Jacksona - Kornsara".

V dopisu byly podrobně vloženy motivy vraždy. Spočívaly ve třech skutečnostech: rozčarování Mercadera v Trockém jako "velkém proletářském revolucionáři"; protest Mercadera proti pokusu Trockého naverbovat ho k provádění teroristických diversních akcí v SSSR; námitek Trockého proti sňatku Mercadera s Agelovou. Bylo patrné, že všechna odpovědnost za zločin měla dopadnout na Mercadera, což mělo vytvořit zdání, že jde o osamělého zločince, který se zločinu dopustil nejen z ideové -

politických důvodů, ale také z důvodů osobních. Verze však nebyla podepřena žádnými přesvědčivými argumenty. Při zdůvodňování jednotlivých motivů se Mercader pletl a odporoval sám sobě i očividným faktům.

Tak například jeho hlavní důvod, týkající se jeho rozčarování Trockým jako revolucionářem, se omezoval na pochybnosti o tom, kde Trocký vzal prostředky na postavení a udržování vily v Coyocacanu. Při zatčení se Mercader odvolával na závislost Trockého na americkém imperialismu a v r.1943 u soudu Mercader zdůrazňoval jeho proněmeckou orientaci. Motivace je zcela přehledná: v r.1940 byly sovětsko-německé vztahy utvářeny paktem o neutotení a bylo možno nebojácně hanět americký imperialismus. Tři roky poté se situace prudce změnila: USA už byly spojencem SSSR, zatímco Německo bylo s SSSR ve válečném stavu.

Důvěryhodné není ani tvrzení o naverbování Mercadera pro vyslání do SSSR. Podle jeho slov měl Trockij v úmyslu vyslat Ramona do SSSR přes Šanghaj a Mandžurii. Přitom Mercader sdělil policii: "Naším bezprostředním úkolem se mělo stát morální rozložení vojáků Rudé armády a také provedení řady diversních akcí ve vojenských závodech a jiných podnicích."

Byl by to velmi závažný úkol. Takové úkoly se nedávají prostě jen tak, jak se říká, "prvnímu pocestnému". Trockij znal Mercadera jen tři měsíce, přičemž jeho vzath k němu nebyl naplněn důvěrou. Jak vyplývá z knihy návštěvníků vily, za celou dobu jejich styku zůstávali spolu o samotě sotva hodinu. O čem se za tu dobu mohli domluvit? Představme si však, že Trockij se opravdu rozhodl poslat Mercadera do SSSR. Proč by tam měl jet přes Čínu? Vždyť "agent" neznal ani jazyk, ani lidi a jeho evropský původ by jistě upoutal pozornost.

Konec konců málo pochopitelné je i Mercaderovo tvrzení, že Trockij byl překážkou pro jeho sňatek s Agelovou. Trockij, i když ji znal, nebyl s ní v úzkém kontaktu a stýkal se s ní velmi sporadicky. Tak například během roku 1940 Agelová byla v jeho vile v Coyocacanu nanejvýš dvakrát.

Všichni historikové na západě, kteří se snažili důkladně analyzovat otázku skutečných inspirátorů vraždy Trockého, se shodovali v názoru, že jím byl Stalin.

Tento názor byl přijat i v naší zemi. Tak například ve hře M.Šatrova "Dále, dále, dále....!" se Stalinova účast na vraždě

Trockého považuje za samozřejmou věc.

V článku D.Volkogonova "Démon revoluce" je uveden i příný vykonavatel Stalinovy války - Berija, který byl po Trockého smrti povýšen.

Avšak stejně jako při vraždě Kirova, pro konečné hodnocení chybí dostatečný počet dokumentárních svědectví. Těžko říci, jestli vůbec existují. Proto je třeba - pokolikáté už! - opírat se o zprostředkovaná fakta a argumenty. První, kdo se snažil je přeložit, byl sám Trockij. Ještě za svého života.

Deníky

Mezi jeho spolubojovníky a životopisci není mnoho těch, kteří vědí, že Trockij si třikrát v životě vedl deníky. Na počátku první světové války ve Švýcarsku. V r.1916 ve Španělsku, kam se dostal po vystěhování z Francie za proněmeckou propagandu. A nakonec jednotlivé záznamy si pořizoval i na počátku vnitrostranického boje v letech 1926 - 1927 a potom v letech 1933 - 1935 a kolem roku 1937.

Deník Trockého z období první světové války není uveřejněn. Ale zápisy z dalších let s přílohou jeho dopisů a dalších materiálů, uschované v Trockého archivu v knihovně Harvardské university (Boston), byly vydány pod redakcí J.G.Felštinského a s předmluvou A.A.Avtorchanova v r.1986 v americkém nakladatelství "Ermitáž".

Moje první reakce na toto vydání byla myšlenka: "Není to originál!" Považoval jsem za nejpravděpodobnější, že jde o posmrtné zpracování jeho materiálů, jak tomu bylo například s knihou "Stalin". Avšak po pozorném seznámení s textem jsem dospěl k názoru, že mám co dělat s originálem.

Potvrzují to především dvě okolnosti. K první patří mánie velikášství, která přímo bije do očí. Této mánie se Trockij nedokázal zbavit dokonce v poznámkách, určených cizímu čtenáři. Typické příklady: záznam z 25.března 1935: "Kdyby v Petrohradě nebyl Lenin a já, nebylo by Říjnové revoluce." Když Trockij čte "Životopis protopopa Avvakuma", všimá si síly jeho války a nesmířitelnosti jeho boje, přičemž dává najevo, že jeho vlastní války a nezločnost není o nic menší.

Za druhé - barvitý popis přírody, počasí i lovu ryb a zvěře, kterému se věnoval dokonce i v nejkritičtějších dobách své politické kariéry... Samozřejmě, že rybářské a myslivecké zápisky nelze srovnávat s vyprávěním Akeakova staršího, avšak právě ony dokreslují stav jeho mysli, což není možno imitovat.

Z deníkových záznamů Trockého vyplývá, že Stalin zvažoval možnost jeho zavraždění už v letech 1924 - 1925. 18. února 1935 si zapsal: "Zinovjev mi říkal ne bez zneklidnění: 'Myslíte si, že Stalin neuvažoval o otázce vaší fyzické likvidace? Uvažoval o ní a jednal o ní ... Učiňte nutná opatření.'" 4. dubna už s odkazem na jiného svědka: "Kameněv mi říkal, že oni tři - Stalin, Kameněv a Dzeržinský - v Zubalovu (na Stalinově chatě) v r. 1923 (nebo 1924?) strávili večer v přátelské besedě u vína (spojoval je boj, vyhlášený proti mně). Potom vyšli na balkon a hovořili o sentimentálních věcech: o osobním vkusu a sklonech a o něčem podobném. Stalin řekl: 'Největší slast je vytypovat si nepřítel, připravit se, pořádně se pomstít a potom jít spat.'" "

Když zobecňoval fakta, se kterými byl obeznámen, Trockij napsal: "Ve Stalinově represivní politice hrály osobní insty podstatnou roli." A když zvažoval, jak se tento poznatek týká jeho osobně, rozdělil ho na následující složky:

Za první: "Jeho touha po pomstě ve vztahu ke mně je zcela neukojena".

Za druhé: "Tato neukojenost se prohlubuje tím, že jsem nepřerušil boj proti Stalinovi." ("Ten barbar se bojí idejí, protože zná jejich výbušnou sílu a zná svou slabost před nimi")

Za třetí: "Stalin by se ani na minutu nezastavil před pokusem zorganizovat na mne atentát, ale bojí se politických následků; obvinění by nutně padlo na něho."

V knihách Trockého "Můj život", "Permanentní revoluce" (1930), "Stalinská škola falsifikací" (1932), "Historie ruské revoluce" (1931-1933), ve kterých je mnoho úvah o Stalinovi jako o člověku i politickém činiteli - výše uvedené úvahy chybí. Je to snad proto, že knihy byly napsány před rokem 1935, před úplným přerušením společenské aktivity Zinovjeva a Kameněva, kteří později už nemohli odpovědět Trockému? Tato otázka zdaleka není marná.

V poslední době je možno se setkat s lidmi, zvláště z řad mládeže, kteří po seznámení s těmi nebo oněmi díly Trockého se překotně snaží vydávat jejich obsah za pravdu v poslední instanci. Přitom však věrohodnost hodnocení, které podává Trocký, a to jak událostí, tak tím spíše historických osobností, a to zvláště těch, které mohly nějak ovlivnit jeho osud - vyvolává pochybnosti dokonce mnohých sovětologů na západě...

A ještě jedna úvaha. Kdyby Stalin už ve 20. letech vážně pomýšlel na zavraždění Trockého, setva by ho vypověděl z SSSR. Později I. Raiss o tom dokonce poznamenal: "Teď má Stalin alespoň tu zásluhu, že zachránil hlavu revoluce."

Ve 20. letech boj Stalina s Trockým ještě nebyl tak urputný, jako po zavraždění Kirova. Právě tehdy Stalinská praxe definitivně přistoupila k metodám fyzické likvidace politických protivníků.

Souboj

V roce 1930 navštívil Trockého na ostrově Frinkino Jakov Bljumkin, který se vracel ze služební cesty z Indie do SSSR. Ano, byl to tentýž levicový eser, který spolu s dalšími zavraždil německého velvyslance Mirbacha. V r. 1918 ho před zastřelením zachránil Trockij a od té chvíle byl Bljumkin velitelem jeho osobní stráže až do doby, pokud Trockij zůstal lidovým komisařem válečného námořnictva. Potom Jakov přešel do OGPU. K tomuto člověku - na rozdíl od Mercadera - Trockij choval naprostou důvěru.

Téměř dva dny se tito přátelé nepřetržitě radili. O čem hovořili? Těžko říci. Ale když po návratu do SSSR byl Bljumkin zatčen, byl u něj nalezen dopis Trockého k jeho stoupencům. Byly v něm i tyto řádky: "Nesmířitelný boj musí být rozvržen na dlouhé období."

Že to nebyla prázdná slova, o tom svědčí fakta. V r. 1932 Trockij psal: "Stalin nás zavedl do slepé uličky. Nelze vyjít na cestu jinak než likvidací stalinismu... Je zapotřebí splnit naléhavou Leninovu poslední vůli: odstranit Stalina."

15. března r. 1933 Trockij odeslal dopis politbyru ÚV VKS(b) s výzvou "obrodit" stranu. Přitom navrhoval, aby byla na po-

noc přizvána "mezinárodní levicová opozice, která by podpořila ÚV při přechodu strany na cestu normálního rozvoje, bez otřesů nebo s nejmenšími otřesy."

Po zavraždění Kirova Trockij neomylně předvídal krizi, která postihla stranu. 30. března 1935, když se seznámil s další částí materiálů o "zapáchajících pohůbkách trockistů, a zinovjevců" konstatuje: "Něco je s nimi v nepořádku - a to ve velikém nepořádku; nepořádek sedí kdesi hluboko uvnitř samotné byrokracie, správněji uvnitř vládnoucí špičky."

Trockij ostře kritizoval moskevské politické procesy, oprávněně je považoval za mystifikaci a za vyřizování osobních účtů mezi Stalinovou skupinou a jejich protivníky.

Protože na procesech stále figurovalo Trockého jméno, Trockij učinil riskantní krok. Když byl v Norsku (1936), žádal, aby se sovětská vláda obrátila na Norsko s požadavkem na jeho vydání z toho důvodu, že je "zločinec". To by mu bývalo dalo možnost vystoupit před norským soudem s odhalením Stalinovy činnosti. Avšak Trockého výzva nebyla přijata.

Proč ho znovu, stejně jako ve 20. letech, nevyslyšela ani strana, ani komunistické hnutí?

Program politické revoluce

Už ve 30. letech mnozí buržoazní vědci považovali antistalinismus Trockého za příznak "nového trockismu". Někteří jsou dodnes přesvědčeni, že trockismus - je antistalinismus. Je jisté, že antistalinské motivy mají prvořadý význam v ideologii a praxi trockismu. A není se co divit. Ty neúspěchy v ekonomické a sociální politice, které má na svědomí Stalinova skupina, porušování socialistické zákonnosti, omezování vnitrostranické demokracie a další negativní jevy z Trockého hlediska potvrzovaly jednu z klíčových thesů jeho teorie "permanentní revoluce". - thesů o nemožnosti vybudování socialismu v jedné jednotlivé zemi.

Trockého vztah k faktům, svědčícím o zvláštní a nezákonnosti stalinismu, byl svérázný. Neztratil například ani jedno slovo lítosti o obětech hladu v r. 1933, který byl v mnoha ohledech důsledkem stalinské politiky.

Trockij například jako první přišel s tvrzením, jehož smysl spočíval v zásadě: čím hůř - tím líp.

"Represe povedou čím dál tím víc k výsledku, který bude opačný než ten, na který byly zaměřeny: nebudou zastrašovat protivníka, ale naopak ho povzbuzovat a probouzet v něm energii zoufalství."

Když rozděloval oběti represí podle kategorií, s neskrývaným uspokojením zjišťoval, že na prvním místě jsou trockisté. "Dokonce oficiální sovětský tisk posledních měsíců hovoří o tom, že naši stoupení statečně a neúspěšně jdou za svou věcí."

Právě oni - a podle výpočtů Trockého jich bylo v SSSR několik tisíc - jsou povoláni vytvořit jádro nové, obrozené VES(b) a jejím programem se má stát program politické revoluce.

Vytyčení této ideje bylo zcela symptomatické. Tou měrou, jak se v SSSR upevňoval existující řád, Trockij dospíval k závěru, že jím navržená politika reforem, jejímž ústředním bodem bylo odstranění Stalina - je už nedostatečná: "... Otázka Stalina - jako samostatná otázka - už neexistuje." Vraždou nelze změnit poměr sociálních sil a zastavit objektivní proces rozvoje. Odstranění Stalina by dnes neznamenal nic jiného než jeho vyměnění za jiného stalinistu, kterého by sovětský tisk v jekratší době opět prezentoval jako nejgeniálnějšího z geniálních." V knize "Zrazená revoluce" (1936), kterou mnozí znají, Trockij psal: "Nelze hovořit jen o výměně jedné skupiny vedoucích činitelů jinou. Je nutno mluvit o změně samotných zásad řízení ekonomiky a kultury... Je nezbytná druhá revoluce."

Současní trockisté se snaží chápat Trockého výzvy ke "druhé revoluci" v SSSR jako prorocství. Prý přestavba, která se nyní uskutečňuje, je právě zosobněním programu politické revoluce. Ale přestavba především znamená očistění socialistických principů od deformací a zvráceností, obrození leninské koncepce socialismu a potvrzení vysokých humanistických ideálů. Trockistický program se vlastně omezoval jen na politickou hru. Pod hlavičkou boje proti jednomu "-ismu" (stalinismu) měl být nastolen jiný "-ismus" (trockismus), který byl stejně nepřátelský leninismu.

To hlavní, naž je podle mého názoru dnes třeba pamatovat, je toto: Trockého ideje, jeho chápání revoluce a socialismu se

nemohlo stát alternativou stalinského modelu. A věc není jen v koncepci "permanentní revoluce", v "oblažení" všeho lidstva vytvořením socialistické společnosti na celém světě, jak si to představoval sám autor. Je široce známo, že Trockij byl přívržencem kasárenského ~~xxx~~ socialismu, militarizace práce, represivního aparátu v armádě a režimu "plného sebeomezování" revoluce. Jsou také známy jeho protirevolnické názory. Metody výstavby nové společnosti, které navrhoval, nejenže dováděly ad absurdum jeho vlastní teoretické postuláty (aby například byly vojenské okruhy ztotožněny s výrobními jednotkami), ale vyznačovaly se zřetelnou snahou nastolovat "sociální spravedlnost" zcela stalinským způsobem - pomocí represí a nátlaku. Nemá smysl přit se o prioritu (i když Trockij nejednou obviňoval Stalina z epigonství), ale důležitější je podle mého názoru sama totožnost modelů.

Čím odpověděl Stalin

Pochopení skutečné podstaty trockismu - jak se zdá - dávalo Stalinovi výbornou šanci ukázat vývoj trockistické ideologie a praxe k nejreakčnějšímu kosmopolitismu. Avšak Stalin tuto šanci nevyužil. Neměl ji takřkajíc čím přebít. Jím samým vyznávaná koncepce socialismu s tuhým direktivně-administrativním systémem zásadně odporovala leninským názorům na samosprávu pracujících, na rozvoj iniciativy a tvůrčího potenciálu mas.

V důsledku toho kritika myšlenek Trockého a trockismu se u Stalina omezila na "válku citátů", na udělování hanlivých označení, na obviňování ve špionáži, diverzi, škládčovství a na přípravu fyzické likvidace všech, kdo byl podezříván z přívržectví z trockismu - tudíž i fyzické likvidace původce těchto idejí - samotného Trockého. A k těmto cílům stalinisté směřovali tak říkajíc obchvatem.

20. února 1932 byl Trockij a členové jeho rodiny, kteří s ním odjeli za hranice, zbaveni sovětského občanství. 7. listopadu 1936 skupina osob zcizila v Paříži část archivu, který Trockij vyvezl z SSSR. Podle svědectví samotného Trockého zmizelo 85 kg jeho dokumentů, avšak peníze zůstaly nedotčeny. Stalo se to rok poté, když vešlo ve známost, že Trockij prodal řadu archivních

dokumentů Amsterodamskému ústavu sociálních dějin, jehož ředitelem byl menševik B.Nikolajevskij.

Současně byla v sovětském tisku učiněna opatření, aby Trockého prohlášení o "tisících" jeho stoupců v SSSR a o politické revoluci vyzněla jako symbol jeho prodejnosti, svědčící o jeho přechodu do tábora protisovětské kontrarevoluce.

Takových prohlášení využíval Stalin a jeho okolí pro nové masové represe. Z těchto prohlášení byly čerpány argumenty i pro ideologické zdůvodnění moskevských politických procesů, které Trockij tak rozhodně odsuzoval. Přičemž čím aktivněji Trockij vystupoval proti Stalinovi, tím nepřívětivější ohlas měla jeho činnost jak v SSSR, tak za hranicemi.

Kolem Trockého vzniklo politické vakuum. V roce 1939 v interview, který Trockij poskytl americkému historikovi Jamesovi, si stěžoval: "Je nás málo: inteligenti, polointeligenti, několik dělníků, odtržených od své třídy... Nerozvíjíme se politicky."

Na počátku 2.světové války se izolace Trockého ještě zvětšila. Světová veřejnost o něj fakticky ztratila zájem. V takových podmínkách byla likvidace Trockého jen otázkou techniky, která do té doby byla zdokonalena až k mistrovství.

Tehdy se potvrdilo Trockého hodnocení Stalina jako mimořádně aktivního a zákeřného člověka. Vždyť koncem 30.let Trockij už nepředstavoval významnější politickou veličinu. Uzavřel se ve své vile v Coyoacanu, která se podobala pevnosti, a vedl poustevnícký život, takže nikoho nemohl ohrožovat. Avšak Stalin nemohl zapomenout minulé urážky a pohanění. Když se přesvědčil, že už Trockého nebude potřebovat, buďto sám vydal rozhodnutí, nebo svůj názor vyjádřil ve svém okolí: s Trockým je "načas skoncovat".

Finále

První příznaky finále daly o sobě vědět už v r.1937. V září ve Švýcarsku zahynul I.Raiss, pracovník NKVD, který sympatizoval s Trockým. Dva měsíce před smrtí se Raiss rozhodl přejít na stranu IV.internacionály a v souvislosti s tím odeslal ÚV VKS(b)

dopis s výzvou k rozhodnému boji proti stalinismu. V dopise byl navržen i program boje: "Nikoli Národní fronta, ale třídní boj; nikoli výbory, ale zásah pracujících na záchranu španělské revoluce ... Pryč se lži o socialismu v jedné zemi a zpět k Leninovu internacionalismu!"

Raise byl nalezen v okolí Lausanne. V jeho těle bylo 7 kulek, z nichž pět zůstalo v hlavě. Koncem roku 1937 se Trockij dozvěděl ještě o jedné oběti - v květnu zmizel ve Španělsku 34-letý český občan Ervín Wolf, který byl osobním tajemníkem Trockého. Do Španělska se podle všeho dostal kvůli navázání kontaktů s POUM - organizací, která sice byla Trockým kritizována, ale její ideově-politické pozice a metody práce se blížily trockistickým a anarchistickým.

13.července roku 1938 zmizel za záhadných okolností německý občan Rudolf Klement, jeden z technických tajemníků IV.internacionály, který byl také tajemníkem Trockého v letech 1933-1935.

V tomtož roce byl v Mexiku učiněn první pokus atentátu na samotného Trockého. Do vily v Coyoacanu se snažila proniknout podezřelá osoba, předstírající, že je poslíčkem, který má doručit balíček. Pokus byl odhalen, avšak "poslíčkovi" se podařilo ukrýt. Nedaleko domu však byl nalezen balíček s výbušninou.

V tuto chvíli Trockij pochopil, že se kruh uzavřel. Vážně se zabýval myšlenkou na sebevraždu. Každý den začínal větou: "Tuto noc nás nezabili. Darovali nám ještě jeden den."

Jedním z těch, kdo sprostředkoval operaci, byl plukovník NKVD Leonid Ettingon, známý také pod pseudonymem "Leontěv" nebo "Rubinovič". Byl to právě Ettingon, kdo naverboval Mercaderovu matku Caridad, učinil ji svou milenkou a jejím prostřednictvím zapletl do záležitosti i jejího syna. V r.1939 v Paříži byl Ettingon tím "neznámým", kdo mu předal - podle údajů Mercadera - pas na jméno Kanadana Jacksona a 5000 dolarů na cestu za oceán. Nejpravděpodobněji byl také autorem "dopisu Jacksona - Kornara", který byl u něj nalezen při zatčení.

V den zavraždění Trockého na něj čekala matka Caridad a Ettingon nedaleko vily v Coyoacanu, aby ho odvezli ze země podle předem připraveného plánu. Nepodařilo se.

Neoponechali však Mercadera napospas osudu. Nejprve mu pomáhali najít advokáty a po odsouzení k nejvyššímu trestu, jaký připouští mexické zákonodárství - ke 20 letům vězení - mu ulehčovali jeho trest, jak jen mohli.

O jeho dalším osudu je možno se jen dohadovat. V r.1960 po osvobození z vězení byl viděn na Kubě, potom v Praze a Moskvě a znovu na Kubě. V roce 1978 pak Mercader v Havaně zemřel po téměř půldruhém roku nemoci.

Odešel člověk, a jehož pomocí by bylo možno osvětlit mnohá fakta, týkající se vraždy Trockého. Není však vyloučeno, že ani on nemusel vědět o všech okolnostech přípravy a organizování jím provedeného zločinu.

X X X

Trockij zápas prohrál. Prohrál jak osobní střetnutí se Stalinem, tak zápas v záměří, který pro něho dopadl tragicky. Podtrhuji: pro něj. Protože na rozdíl od jiných alternativ revoluce jeho variantu v mnohém - jestli ne ve všem - charakterizují zásadní protiklady. Mám na mysli to, co historikové a politologové označují za svérázný fenomén psychologie významné osobnosti, jehož popularitu v revoluci předčila jen popularita Lenina. Trockij vždy více miloval sebe v revoluci než samotnou revoluci. Proto také prohrál. Byl totiž silný v nárocích na moc a slabý v tom, co dělá ze sarteťníka Člověka revoluce.

LITERATURNJAJA GAZETA č.6 z 8.2.1989 str.2

V článku "Plus ručitel" se říká:

Kolegium Goskomizdatu SSSR schválilo Výnos o vydávání knih vlastním nákladem, který ruší mnohá předchozí omezení. Vydávání publikací se nyní vztahuje i na výtvarníky, hudebníky atd.

Právo tisknout knihy vlastním nákladem obdržely nejen knižní nakladatelství, ale také vydavatelství časopisů a jiné organizace. Kromě toho všem nakladatelstvím se doporučuje vytvářet chozrasčotní skupiny nebo zprostředkovatelská društva, poskytující vydavatelské služby při vydávání publikací vlastním nákladem. Tudiž k 240 nakladatelstvím, která mají vydavatelské právo, přibývají stovky dalších vydavatelů, kteří snad budou více zainteresováni a více podnikaví.

Spisovatelé nyní mohou zvýšit svůj náklad ve srovnání s tím, který byl dříve povolen. Je možné také vydávat knihy opakovaně a navíc autoři mohou uzavírat smlouvu se zahraniční obchodní organizací "Mezinárodní kniha", aby své knihy mohli prodávat v zahraničí.

Kromě toho vydání vlastním nákladem mohou být financována samotnými nakladatelstvími a jinými státními podniky, tvůrčími svazy nebo dokonce društva, vystupujícími v roli ručitelů. Mnohé fondy tak mohou pomoci začínajícím autorům.

Jako první se přihlásil Litfond, který může věnovat 10 000 rublů na vydání 10 knih mladých autorů, doporučených Svazem spisovatelů. Stejně může postupovat ÚV Komsomolu a další tvůrčí svazy, společnost bibliofilů atd. Društva mohou poskytovat zprostředkovatelské služby. Například društvo, specializující se na ekologické problémy, může poskytnout finanční výpomoc při vydávání knih s touto tematikou. Tímto způsobem už vyšlo 50 knih.

N E P R Ě H L Ě D N Ě T Ě I

Podle TÍDENÍKU AKTUALIT č.7 z 13. - 19.2.1989 začal v Moskvě vycházet nový časopis "Zprávy ÚV KSSS". Členem redakční rady je M.S. G e r b a č o v. Úkolem časopisu je přinášet průběžné zpravodajství z jednání ÚV, zveřejňovat dopisy, které ÚV obdržel, publikovat životopisy čelných politických představitelů a také významné archivní materiály v rubrice "Ze stranických archivů". Takový časopis vycházel v letech 1919 - 1929, poté byl zrušen.

Činnost politbyra nebyla personifikována, říká se v článku PÁ, a veřejnost nevěděla, kdo ze stranických vůdců byl iniciátorem toho či onoho usnesení či jaká jsou stanoviska členů politbyra. Jedním z úkolů časopisu je "pozvednout oponu" nad činností ÚV. Časopis je dlouho očekávaným dítětem přestavby. Významným krokem k jeho zřízení byla 19.stranická konference, kde během ostré diskuse byly "sejmuty masky různým inkognitům" stranické hierarchie.

SCÉNA č.3/1989 z 13. února

zveřejnila podstatnou část dopisu Grigorije Baklanova, Alexandra Gelmana, Danila Granina, Elena Klimova, Roalda Sagdějeva, Michaila Uljanova M.S.Gerbačevovi, který byl v celém rozsahu publikován v časopise MOSKOVSKIJE NOVOSTI č.1/89. Dopis dokumentuje názor tvářích umělců na veřejnou informovanost a na předvolební kampaň.

Filosof Alexandr C i p k o, DrSc, v TÍDENÍKU AKTUALIT č.7 z 13. - 19.2.1989 rozebírá politické, ekonomické a duchovní příčiny úpadku zemědělství a krize kulchozů v SSSR. V dopisech čtenáři vytýkají, že během přestavby se zřítí družstevních forem zemědělské výroby v SSSR, zatímco tyto formy vlastnictví se osvědčily v ČSSR. A.Cipko v dlouhé úvaze vysvětluje příčiny. Říká mimo jiné: "V minulosti jsme my, marxisté, hleděli na rolníka pouze pod jedním zorným úhlem - nakolik je zainteresován na likvidaci soukromého vlastnictví, na zespolečenštění výr.prostředků. A jelikož byl rolník - na rozdíl od dělnické třídy

a inteligence - na zespolečenštění práce zainteresován nejméně, byl pojímán jako třída stojící až dole na hierarchickém žebříčku politických kvalit."

Nad problémem účasti rolníků v občanské válce se zamýšlí Vasilij G o l o v a n o v v zajímavém celostránkovém článku "Bačka Machno anebo vlkodlak na obrtliku" v novinách LITĚRATURNAJA GAZETA č. 6 z 3.2.1989.

V závěru článku je nevšední úvaha o poměru strany k rolnictvu. Vyjímáme:

Historie machnovštiny nutí hledat odpovědi na otázku, co by bylo, kdyby se strana bolševiků neřídila utopickými představami o možnosti rychlého vybudování komunismu a kdyby v důsledku toho nezúžila sociální základnu revoluce pouze na proletariát a nejchudší rolnictvo. Kdyby takoví vůdcové jako Trockij a jím ovlivnění straníci ~~ne~~ nevyprovokovali kontrarevoluční vystoupení sedláků a takových "kolísavých" revolučních nářů, jako byl Machno. Vždyť situace, která tak vznikla, si vyžádala kolosální vypětí sil v boji proti neočekávanému vystoupení "vnitřních" nepřátel, mezi něž se zařadili i včerejší přívrženci.

Tento boj měl za následek téměř úplné zrušení politických svobod, deklarovaných revolucí, vytvoření nevidaného represivního aparátu, absolutizaci nátlaku v řešení ekonomických problémů, vytvoření obrovského státního aparátu (4 mil. úředníků v r. 1921) a zřetelné snížení role demokratických institucí. Hlavní však bylo to, že "intoxikace" společnosti násilím v letech občanské války měla za následek, že nadlouho byly zapomenuty priority všelidských hodnot, byly nahrazeny surogátem "třídního přístupu" a že se zrodila celá vrstva morálních zrád, kteří považovali ideologii za ospravedlnění své nemravnosti. Byli to oni, o něž se posléze opíral Stalin a z nichž se rekrutovali katani pozdějších represí. Čtenář možná spatří podivnou zákonitost v tom, že náčelník machnovské ~~armády~~ kontrarozvědky Levka Začov pracoval do roku 1937 v ČK a NKVD.

Profesor John Kennet H e l b r e i t v časopise MOSKOV-SKIJE NOVOSTI č.7/89 uvažuje nad tím, co sblízuje a co rozděljuje USA a SSSR, co vadí tomu, aby byl SSSR organicky začle-něn do světové ekonomiky, jaká je situace v oblasti lidských práv v obou zemích a jaké jsou vojenské doktríny obou soupeřů i zda tudyž jsou opodstatněné obavy z přepadení některou ze supervelmocí.

Zájemcům o sovětské dramatické umění doporučujeme, aby sledovali výborně graficky upravený časopis SOVĚTSKÉ DIVADLO. V č.1/1989 je například zveřejněn článek k úmrtí Alexeje A r b u z o v a a také jeho práce "Kruté hry".

"Problém zvaný Ljubimov" je název článku Karla M a r - t í n k a ve čtvrtém svazku DRAMATICKÉHO UMĚNÍ z r.1988.

Rovněž problémy sovětského filmu jsou v našich časopi-sech sledovány s odborným zájmem. Ze sešitů Grigorije K o - z i n c e v a jsou úvahy o filmu shrnuty do článku "Doba a svědomí", zveřejněného v TEXTECH Československého filmového ústavu č.27/1988. K současné situaci v sovětské kinematogra-fii se vyslovuje i S. L a v r e n t ě v v publikaci Česko-slovenského filmového ústavu INTERPRESS FILM č.12/1988. Tamtéž je i úvaha M. Č u g u n o v o v é o Alexandru T a r k o v s k é m.

O tom, že Boris J e l c i n zůstává politikem, o něhož se zajímá sovětský tisk, svědčí jeho interview pro KOMSOBOLSKOU PRAVDU, přetištěný v TÝDENÍKU AKTUALIT č.6 z 6.-12.2.1989.

Na jedné z demonstrací na Leninově náměstí v Baku byl pozdvížen islámský prapor a portrét Chomejního, jak se o tom psalo v ústředním tisku. V článku "Odstoupit od propasti" v OGOŇKU č.3/1989 se k věci vyjadřuje předseda Zakavkazské muslimské duchovní správy Allahšukjur Paša-Zade, který jedno-značně soudí, že šlo o provokaci.

Uvedeného incidentu se však článek dotýká jen mimochodem. Je koncipován jako interview se dvěma církevními představiteli - a to Vazgenem I, katolíkosem všech Arménů, a uvedeným Pašou-Zade. Klade si za cíl zjistit, jestli oba církevní hodnostáři by byli ochotni se sejit k diskusi v ústřední televizi. Oba vyjadřují souhlas.

LITERATURNAJA GAZETA č.6 z 8.2.1989, str.7

Na zasedání sekretariátu Svazu spisovatelů SSSR se důkladně a všestranně projednávala (prověřovala?) práce časopisu Znamja. O každé rubrice a žánru mluvili kritici, kteří byli pověřeni referátem a koreferátem. Schází řídil V.K a r p o v. S úvodním slovem vystoupil hlavní redaktor časopisu G. B a k l a n o v. Po referátech následovala bouřlivá diskuse. Týkala se například hodnocení románu A.Pristavkina "Nocoval zlatý obléček", jenž byl přísně zkritizován A. Š a v k u t o u.

V poslední době náklad časopisu prudce vzrostl a dnes už dosahuje 985 tisíc. Literární díla, která jsou v něm uveřejňována, vzbuzují velký zájem. V únoru například vychází román "Věrný Ruslan" od Georgije V l a d i m o v a, který nyní žije v NSR.

MOSKOVSKIJE NOVOSTI č.7, 1989

Článek "Triumf tirana, tragedie lidu" je záznamem besedy v redakci týdeníku s dvěma významnými historiky a politology - s Royem M e d v ě d ě v e m a Dmitrijem V o l k o g o n o v e m , kteří vydali řadu významných publikací doma i v zahraničí (R.Medvěděvovi teď vyjde v zahraničí již třicátá kniha).

Oba dva se v poslední době věnovali analýze stalinismu. R.Medvěděv napsal knihu "K soudu historie" a D.Volkogonov "Triumf a tragedie". Ačkoliv se názory obou spisovatelů rozcházejí například v otázce počtu obětí represí, shodují se v zásadním odmítnutí stalinismu.

ОГОЊОК č.6, únor 1989

Konec ledna se v Moskvě konala ustavující konference Vše-svazové zájmové historicko-osvětové společnosti "MEMORIÁL". Konference schválila stanovy i resoluci a zvolila kolegium předsedů: J.N.A f a n a s j e v a, A.M. A d a m o v i č e a J.F. K a r j a k i n a.

Sezvání konference a založení společnosti procházelo bouřlivými peripetemi. Konference byla několikrát odložena a z novin byly odstraňovány články, kde byla zmínka o "MEMORIÁLU". "MEMORIÁL" si klade za cíl shromáždit materiál o obětech stalinismu, o rozsahu a následcích represí a bude usilovat o vybudování památníku těmto nevinným obětem.

V časopise NOVÁ DOBA č.5, 1989 si povšimněte článku Alexeje A r b a t o v a , doktora historických věd, nazvaného "Dilema obranné doktríny". Mimo jiné se v něm říká:

"Nedostatek veřejné informovanosti a demokracie ve stanovení vojenského kurzu a omezení účastníků diskuse na úzký okruh 'profesionálů' a lidí s 'odbornou přípravou' vedlo naši politiku k hypertrofii vojenských cest k zajištění bezpečnosti, k nadměrným nákladům a nemalým prohřeškům. Jediným způsobem řešení je hluboká přestavba na základě demokratizace a veřejné informovanosti. A sotva si kdo může činit nárok na monopol pravdy."

NOVÁ DOBA č.8/1989 z 21.2.1989

V interview s historikem J.N. A f a n a s j e v e m, DrSc, rektorem moskevského Státního historického a archivního ústavu, který nyní kandiduje na poslance, se dozvídáme, jaký je jeho volební program:

- 1) vrátit sovětské společnosti v plném rozsahu její minulost
- 2) vykořenit projevy stalinismu
- 3) dát sovětské společnosti vyšší humanitní vzdělání
- 4) přebudovat SSSR podle leninských zásad národnostní politiky
- 5) zajistit plný prostor pro rozvoj společenských iniciativ.

O B S A H

PRAVDA	str.
M. Jakeš: Neustupovat před těžkostmi	1
MOSKOVSKIJE NOVOSTI	
E. Chamidulin: Na Václaváku	2
MOSKOVSKIJE NOVOSTI	
J. Jakovlev, Z. Hoření: Doba, v níž jsme se octli	4
NOVYJ MIR	
S. Zalygin: K otázce nesmrtelnosti	9
SOVĚTSEAJA ROSSIJA	
E. Rjabcev: Zrcadlení v jezerní hladině	11
MOSKOVSKIJE NOVOSTI	
J. Jakovlev: Poslední incident	14
LITĚRATURNAJA GAZETA	
L. Počivalov: Kdo to jsou, ti emigranti	24
VFNĚRSKIJE NOVOSTI	
Informace o časopise	31
PRAVDA	
A. Černěnko: Zvon a zvoníci	32
PRAVDA	
A. Černěnko, O. Meškov: Mez	35
TA, MN	
Předvolební program A. Sacharova	40
LITĚRATURNAJA GAZETA	
A. Sacharov: předvolební interview	41
MOSKOVSKIJE NOVOSTI	
Trvání na své pravdě	42
LITĚRATURNAJA GAZETA	
N. Vaseckij: Likvidace (Kdo zabil L. Trockého)	46
LITĚRATURNAJA GAZETA	
Plus ručitel (Povolení k vydávání knih vlastním nákladem)	60
NEPREHLÉDNĚTE !	61